

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2013

Kateřina Šicnerová

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

**Osvícenské reformy na buquoyském panství jako historické
kořeny sociální pedagogiky**

Autor: Kateřina Šicnerová

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Procházka, Ph.D.

Studijní program: Sociální pedagogika, specializace výchovná a vzdělávací praxe

Datum odevzdání: 29. března 2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

29. března 2013

vlastnoruční podpis

ABSTRAKT

ŠICNEROVÁ, Kateřina. *Osvícenské reformy na buquoyském panství jako historické kořeny sociální pedagogiky*. České Budějovice 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra pedagogiky a psychologie. Vedoucí práce Mgr. Miroslav Procházka, Ph.D.

Klíčová slova: Osvícenství, osvícenské reformy, osvícenští reformátoři, Marie Terezie, tereziánské školství, školská reforma, škola v Kaplici, industrie, sociální reforma, novohradský chudinský ústav, systematická péče o chudé, buquoyské panství, J. N. Buquoy, J. I. Felbiger, F. Kindermann, B. J. Spatzierer, K. H. Seibt

Práce se zabývá vývojem školství a postupným utvářením systematické sociální péče v Čechách ve druhé polovině 18. století. Mapuje reformu těchto oblastí od samého počátku vzniku, po zavedení na celém území Rakouska-Uherska. První část práce je zaměřená na detailní analýzu industriální výchovy v jihočeské Kaplici, druhá část popisuje postupné vytváření uceleného sociálního systému novohradského panství. Práce popisuje sociálně pedagogické snahy reformátorů o vzestup společnosti a zlepšení celkové situace v českých zemích po vleklých středoevropských válkách. Závěrečná kapitola reflektuje obsah práce v kontextu sociální pedagogiky.

ABSTRACT

The Enlightenment Reforms in Buquoy Dominion as Historical Roots of Social Pedagogy

Key terms: Enlightenment, enlightenment reforms, enlightenment reformators, Maria Theresia, Theresian education system, educations reform, school in Kaplice, industry, social reform, poorhouse in Nové Hradý, systematic care for the poor, Buquoy dominion, J.N. Buquoy, J. I. Felbiger, F. Kindermann, B. J. Spatzierer, K. H. Seibt

The thesis considers the education system development and gradual forming of social care in Bohemia in the 2nd half of 18th century. It tracks the reform of these areas from its early beginnings till its introduction within the whole Austrian-Hungarian Empire. First part of the thesis focuses on detailed analysis of industrial education in South-Bohemian Kaplice, 2nd part covers the gradual establishment of complex social system in the dominion of Nové Hradý. The thesis looks at the social-pedagogical reform endeavours aimed at progress of the society and improvement of the general situation in Bohemia in the aftermath of the protracted wars in Central Europe. The closing chapter reflects the content of the thesis within the context of social pedagogy.

RESUMÉ

Die Bachelorthesis befasst sich mit der Ausbildungssystementwicklung und dem fortschreitendem Aufbau der systematischen Sozialpflege im Böhmen in der 2. Hälfte des 18. Jahrhunderts. Die Reform dieser Bereiche wird von den Anfängen bis zu deren Einführung in die ganze Österreichisch-Ungarische Monarchie erkundet. Erster Teil der Arbeit konzentriert sich auf detaillierte Analyse industrieller Ausbildung in südböhmischem Kaplice (Kaplitz), zweiter Teil beschreibt den graduellen Aufbau des gesamten Sozialsystems in der Herrschaft Nové Hradý (Gratzen). Die Theses befasst sich mit sozial-pädagogischen Bemühungen der Reformatoren um den Aufschwung der Gesellschaft und die Verbesserung der allgemeinen Situation im Böhmen, die den langwierigen mitteleuropäischen Kriegen erfolgte. Das Schlusskapitel widerspiegelt den Thesisinhalt im Kontext der Sozialpädagogik.

Děkuji Mgr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za odborné vedení práce. Děkuji Mgr. Haně Musilové za korekci překladů. Děkuji paní Margarete Buquoy za poskytnutí studijních materiálů.

OBSAH

ÚVOD	9
1 OSVÍCENSTVÍ	11
2 ŠKOLSKÁ REFORMA MARIE TEREZIE	13
2.1 Vývoj školství v Českých zemích	13
2.1.1 Všeobecný školní řád	16
2.2 Podoby českého školství	17
2.2.1 Školství na jihu Čech	20
2.2.2 Reforma škol na novohradském panství	22
2.2.3 Charakteristika Kindermannova vyučování	25
2.2.4 Kindermannovo působení v Praze	28
3 SOCIÁLNÍ REFORMA	32
3.1 Vytváření systému zaopatření chudých	32
3.2 Popisy chudých	34
4 VYBRANÉ OSOBNOSTI	40
4.1 Jan Nepomuk Buquoy	40
4.2 Johann Ignaz von Felbiger	44
4.3 Ferdinand Kindermann	46
4.4 Bernhard Joseph Spatzierer	49
5 OSVÍCENŠTÍ REFORMÁTOŘI V KONTEXTU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	51
ZÁVĚR	53
LITERATURA	55
PŘÍLOHY	58

ÚVOD

Výchova, vzdělávání a celková péče o společnost, to vše by mělo vycházet z aktuální situace v zemi. Podle úrovně státní moci a míry zájmu o obyvatele bývá pak vytvořena společnost, která nějakým způsobem ovlivňuje stát jako celek. Správně zvoleným přístupem dochází buďto ke společenskému pokroku, v opačném případě k degradaci.

Představa, že prostředky do lidu vložené vedou ke zvýšení společenské úrovně, byla hlášána již Janem Amosem Komenským v 17. století, ovšem programově byla vyjádřena ve střední Evropě až o století později, ve století osmnáctém, v období tzv. osvícenství. V Čechách (resp. Rakousku) to bylo období vlády Marie Terezie, královny české a uherské a jejího syna císaře Josefa II.. Tito významní panovníci habsburské monarchie svým úsilím o racionalizaci státní správy a emancipaci od vlivu církve a šlechty, posílili roli státu, díky čemuž mohla být uskutečněna představa o vybudování lepší, „zdravé“ společnosti. Taktéž jejich reakce na tlak válečných událostí sužujících tou dobou celou střední Evropu představovala vhodně přizpůsobenou vládu dané situaci a produktem snahy o racionalizaci státní správy byla celá řada reforem, z nichž některé výrazně ovlivnily další vývoj budoucích generací. Zejména pak jejich převratné reformy školství a sociální péče, považované za kořeny dnešních školských a sociálních systémů, otevřely prostor pro sociálně pedagogicky orientovanou práci dalších osobností české historie. S jejich pomocí dosáhli vytvoření společnosti schopné nejen přežít, ale i dál se rozvíjet a obohacovat tak sebe i stát. Obraz jejich společného působení na postupně se utvářející proud sociálně pedagogického oboru bude náplní této bakalářské práce.

Cílem bakalářské práce je tedy zmapovat vývoj školské a sociální problematiky v tomto zcela mimořádném období českých dějin, a to nejen v kontextu sociální pedagogiky, a více jej přiblížit na příkladu školské reformy a reformy sociální péče novohradského panství v jižních Čechách z druhé poloviny 18. století. Právě zde totiž nacházíme kořeny oborů pečujících o děti, mládež i seniory, s cílem preventivního působení proti nežádoucím vlivům působících na společnost. Podrobná analýza těchto reforem, které byly bezesporu velkým přínosem k řešení aktuální situace v zemi, poslouží k dokreslení jednotlivých souvislostí dané problematiky. Tato práce se tak

může stát studijním textem pro další studenty sociálních oborů a zajímavým zdrojem informací všem, kteří chtějí více porozumět školské a sociální problematice.

Smyslem je připomenout tyto významné události a osobnosti v dějinách pedagogiky a uchovat vzpomínku na nelehkou minulost českého národa v průběhu vývoje dnešních podob školství a sociální péče, jakožto poučení pro současnou i budoucí generaci. Znalost historických souvislostí nám totiž umožní lépe se orientovat v současnosti, dává nám schopnost hodnotit aktuální stav a vnímat tak případnou potřebu změny. Jen společnost poučená z historie je schopná systematicky uvažovat.

Napsání této bakalářské práce si vyžadovalo objem materiálu, jehož získání provázelo několik kroků. Východiskem byla heuristická metoda vyhledávání, shromažďování a třídění rámcových pramenů a informací. Po získání dostatečného množství materiálu a ucelení představy o konceptu práce jsem navázala spolupráci s osobami, které jsou s tématem úzce spjaty a získala od nich další doporučení a cenné materiály ke studiu. Dalším krokem bylo bádání v SOA Třeboň, kde mi bylo umožněno nahlédnout do dobových záznamů a pořídit kopie a fotodokumentaci některých materiálů. Poslední fází byla anketa zjišťující vědomosti studentů a široké veřejnosti z různých regionů ČR o dané problematice, které se zúčastnilo celkem 70 osob obojího pohlaví, různého věku a na všech úrovních vzdělání. Z připravených podkladů vznikla tato bakalářská práce.

1 OSVÍCENSTVÍ

Osvícenství je důležitou epochou střeoevropských dějin. Je to období plné reforem, převratů a politických změn. Ty se odrazily na poli vědy, umění, ve filosofii a v celkovém myšlení a životním postoji společnosti vůbec. Je to také období racionalismu a humanismu, směrů prosazujících občanskou svobodu, demokracii, rovnost a přirozená lidská práva, ale také absolutismu, směru, jenž potlačuje moc šlechty a církve ku prospěchu panovníka. Tento „věk rozumu“, jak bylo celé 18. století označováno evropskou vzdělanou společností, vystřídal dobu „temna“ – dobu, kterou Haubelt (1986, s. 8) označuje doslova za církevní vymývání lidské mysli.

Osvícenství je typické nástupem vlivu filantropů. Filantropismus (z řeckého *filein* - milovat a *anthropos* - člověk) je směr, který by se dal označit za hnutí „přátel lidí“. Je zaměřen na člověka jako takového, na jeho štěstí, lepší život, na pomoc druhým. Filantropisté usilovali o výchovu k vlastenectví a šťastnému životu, o člověka obecně prospěšného pro celou společnost. Cílem filantropistů bylo vychovat samostatné občany na přijatelné společenské úrovni, tedy eliminovat chudobu a bídu, povznést hospodářskou a kulturní úroveň země. Pedagogika tak získala nové perspektivy. Mechanické učení náročné na memorování bylo nahrazeno podporou k porozumění učiva názorností a užíváním praktických příkladů. Individuální nadání žáků a jejich zájmy byly dále rozvíjeny a hlavně byla škola přístupná všem bez rozdílu stavu, věku, pohlaví a náboženství. Tento směr vycházel z myšlenek Komenského, Locka či Rousseaua a postupně vytvářel nový efektivní model výchovy (Kasper, Kasperová, 2008, s. 73).

Počátek snah o prosazení reformních myšlenek v české společnosti lze nalézt již v 16. století, ovšem za zásadní období vlivu osvícenství na české dějiny se dá označit až 18. století, konkrétně jeho druhá polovina. České země byly právě součástí habsburské monarchie a díky osvícenským snahám habsburských panovníků se stav české společnosti začal výrazně měnit. Marie Terezie a císař Josef II. během své vlády usilovali o celkovou prosperitu země a pozvednutí úrovně svých poddaných, i když se často setkávali s nepochopením. Jejich snaha o vybudování lepší stabilní společnosti ve své zemi byla sice v první řadě reakcí na poválečnou situaci v Evropě a byla tedy cílená ekonomicky a politicky, ale nedá se upřít, že pramenila také z křesťanského soucitu s chudými ve snaze zlepšit jejich životní postavení. Dělo se tak prostřednictvím

mnoha reforem, z nichž některé jsou v podstatě historickými kořeny dnešní podoby školství a zdravotní a sociální péče.

2 ŠKOLSKÁ REFORMA MARIE TEREZIE

Marie Terezie, celým svým jménem Marie Terezie Walburga Amálie Kristýna, je jednou z nevýznamnějších panovnic světových dějin. Období její vlády (1740-1780), které se musela ujmout po smrti svého otce Karla VI., protože nezanechal mužského potomka, se právem označuje Zlatým věkem, respektive druhá polovina vlády (Freis, 2005, s. 38). Velkou měrou se podílela na vývoji dnešní střední Evropy a jen v oblasti školství vytvořila svou reformou základ pro dnešní podobu školského systému. Také v oblasti sociální péče nacházíme kořeny právě v období její vlády, kdy za přispění ještě několika dalších významných osobností se stejně silným sociálním cítěním, došlo k vybudování příznivějšího prostředí pro život poddaných v zemi.

Marie Terezie byla od malička vychovávána jezuitským řádem, který v ní vypěstoval silné náboženské cítění (Freis, 2005, s. 28). To bylo jistě pohnutkou pro její úsilí o vytvoření lepší spravedlivé společnosti a spokojenosti prostého lidu, jak již bylo řečeno. Toho chtěla dosáhnout soustavou reforem týkajících se školství, také systémem daní a cel, humanizací trestního práva a profesionalizací resortů vojenských i politických. A i přesto, že ve skutečnosti neměla císařovna český národ příliš v lásce, dokázala společně se svým synem císařem Josefem II., povznést úroveň prostého lidu i v Českém království, jakožto nejutlačovanější části monarchie (Freis, 2005, s. 52-56).

2.1 Vývoj školství v Českých zemích

Po třicetileté válce došlo k celkovému úpadku společnosti. Velký úbytek obyvatelstva a nedostatek pracovních sil vyžadoval výchovu nové pracovní síly pro postupně se rozvíjející průmysl a obchod. Pozornost se tedy začala zaměřovat na nižší stupeň vzdělávání, oproti dřívějším partikulárním školám a latinským gymnáziím.

Stav škol byl ale zoufalý. Většina českých knih shořela na hranici (Freis, 2005, s. 111), školy se tak ocitly bez pomůcek a vzdělaných učitelů a k nápravě nebylo dostatek finančních prostředků. Bylo nutné tedy provést nejvýraznější reformu této doby, reformu školství. Tam došlo ke kompletnímu přebudování výchovného systému.

Za stěžejní se považuje jednotná organizace vzdělávání a zavedení povinné školní docházky pro všechny děti ve věku 6-12 let, protože do té doby studovaly hlavně

děti z vyšších vrstev. Poddaní byli určeni především na práci. Tímto opatřením tak měly právo na vzdělání děti bez rozdílu stavu, věku, pohlaví i náboženství. Pokud byl tedy záměr pozvednout monarchii hospodářsky i kulturně, bylo nezbytné vychovat vzdělané a schopné obyvatele na všech úrovních stavů (Kasper, Kasperová, 2008, s. 84).

Školství 18. století měl v rukou jezuitský řád. Úroveň školství, zejména na školách venkovských, byla velice nízká, a to v celé Evropě. Nebyla zde jasná koncepce, nebylo dost finančních prostředků, nebylo jednotné řízení. Na vyšších školách vyučovali konzervativní jezuité v latině, vedení škol bylo často nízkého vzdělání, v městských a farních školách vyučovali kostelníci, či vysloužilí vojáci, kteří sotva uměli číst a psát. Pro rákosku nechodili daleko (Buquoy, 1986, s. 76). Vyučovalo se bez jakýchkoli pomůcek a knih, celkový chod škol závisel na libovůli církevní správy či městských rad. Protože děti byly často zaměstnávány doma i v manufakturách, do školy moc nechodily. To vše vedlo k různým návrhům na reformu školství. Za tímto účelem vznikl ve Vídni v roce 1759 školní úřad tzv. *Studienhofkommission* (dvorská komise), který dohlížel na výchovu a vzdělávání ve školách, tam chodily i veškeré reformní návrhy. Úsilí tohoto úřadu o nápravu školství se dalo ovšem skutečně do pohybu až na přelomu 60. a 70. let 18. století (Štverák, Mrzena, 1986, s. 14-16).

Prvořadý význam mělo založení první německé normální školy ve Vídni u sv. Štěpána roku 1771. Zde se kromě náboženství, čtení a psaní vyučovala také historie, nauky o zemědělství a domácích pracích, o řemeslech, přírodovědě a další. Tento systém, vycházející z uznávaného pruského školství, se stal vzorem pro chystanou reformu v celé habsburské monarchii (Kasper, Kasperová, 2008, str. 83). Jedinou překážkou k tomu byl zmíněný konzervativní jezuitský řád, který celou plánovanou reformu brzdil.

O dva roky později, 21. července r. 1773, byl Jezuitský řád nakonec zrušen papežskou bulou. Papež Klement XIV. tak učinil na nátlak evropských panovníků z Portugalska, Francie a Španělska. Ti byli s tímto řádem neustále v konfliktu kvůli odmítání autority královské moci. O zrušení řádu císař Josef II. už dlouho usiloval, v tom s ním ale nebyla zajedno Marie Terezie. Ta byla řádem odchována a tedy k němu i citově vázána. Nicméně nátlak evropských panovníků byl tak silný, až papež nakonec řád rozpustil (Freis, 2005, s. 17, 109). Znovu obnoven byl v roce 1814, v Čechách začali jezuité opět působit od roku 1853 (Kasper, Kasperová, 2008, s. 82).

Zrušením řádu vznikl prostor pro další reformu, a sice v oblasti sociální péče. Císař měl totiž úplně jinou představu o církevní péči a některá jezuitská zařízení byla těmto představám na hony vzdálena. Hanzal (1998, s. 83) popisuje způsob života těchto zařízení jako zahálčivý, rozmařilý a nezřízený. Autor zmiňuje noční pitky a hodování s hudbou a zpěvem do pozdního rána, také týrání mnichů. Zrušením mnoha klášterů, které se nezabývaly péčí o potřebné, ačkoliv mnohdy oplývaly velkým majetkem, a tedy jakožto neužitečných pro stát i pro společnost, vznikly nemocnice, ústavy, sirotčince a chudobince.¹

Po zrušení jezuitského řádu už tedy nic nestálo v cestě a bylo tak možné nově zorganizovat systém vzdělávání a nahradit dosavadní jezuitské školství. To mělo proběhnout ve zcela jiném pojetí. Cílem bylo odklonit formu školství od církevních tradic, více jí zmodernizovat a vychovat úměrně vzdělaného člověka prostřednictvím odborně vzdělaných učitelů, za pomoci učebnic vytvořených podle pedagoga a opata s filantropickým myšlením J. I. Felbigera² (Kasper, Kasperová, s. 84-85).

Felbiger byl proto v roce 1774 pozván Marií Terezií do Vídně, aby zde řídil výstavbu již zmiňovaného základního školského systému, na kterém sám pracoval už od roku 1761 (Buquoy, 1986, s. 76). Ten pak úspěšně zavedl v Prusku a tato metoda si získala ohromnou pověst. Získala si i samotnou Marii Terezií. Ve spolupráci s Marií Terezií a dalšími významnými osobnostmi³ později vypracoval tzv. Všeobecný školní řád pro nižší školství, přesným názvem v překladu *Všeobecný řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařsko-královských dědičných zemích* (Allhemeine Schulornung für die deutschen Normal-, Haupt und Trivialschulen in sämtlichen Kaiserlich-Königlichen Erbländern), který byl vydán ještě téhož roku v prosinci (Štverák, Mrzena, 1986, s. 20).

Felbiger vyzval obce a kláštery ke zřizování více škol, aby se tak dostalo základní vzdělání všem dětem a učitelé se museli účastnit kurzů, kde získávali odborné znalosti o tom, jak učit a vychovávat žáky, též o svých kompetencích (Hanzal, 1998, s. 19).

Na reformu v tomto rozsahu bylo zapotřebí mnoho prostředků. Státní pokladna toto ale nebyla schopna sama financovat, nicméně řešení se našlo. Zrušený jezuitský řád oplýval velkým majetkem, který připadl monarchii. Z počátku nebylo jasné, jak bude

¹Další pojednání s. 32-39 Sociální reforma

²Více s. 44-45 J. I. Felbiger

³Více s. 40-50 Vybrané osobnosti

s tímto majetkem naloženo. Zda bude odprodán, nebo se má využít a těžit z výnosů (Freis, 2005, s. 113). Nakonec však majetek zůstal ve vlastnictví monarchie a byl tak zajištěn přísun prostředků pro dokončení školské reformy. Byl vytvořen studijní fond, do něhož byla část tohoto majetku převedena a z, kterého se měla reforma financovat. Ta tak mohla proběhnout poměrně rychle a v takovém rozsahu, bez nutnosti zatížení obcí a měst, které by se jinak musely na financování škol více podílet.

2.1.1 Všeobecný školní řád

Všeobecný školní řád zpracovaný Felbigerem představoval hlavně, jak již bylo řečeno, „povinnou“ školní docházku všech dětí ve věku 6-12 let, bez rozdílu stavu, věku, pohlaví a víry. Do školy musely děti z rodin bohatých i chudých. Tato docházka byla ovšem jen doporučená, fakticky se nedodržovala, neboť za to nebyl ustanoven žádný postih (Štverák, Mrzena, 1986, s. 23). Docházka byla často ignorována, protože děti byly nuceny v letních měsících pracovat na polích, proto některé chodily do školy jen v zimě a třídy byly často poloprázdné (Šafránek, 1913, s. 137). A protože zákon pojednává nejen o veřejném školství, ale i školách soukromých, směly být děti z vyšších vrstev i nadále vyučovány doma (Buquoy, 1986, s. 76).

Další pojednání školského zákona se týkalo zavedení trojstupňové školské soustavy, to znamená rozdělení škol na tři stupně: triviální, hlavní (vyšší) a normální (vzorové). Dále zde byly vytýčeny hlavní pedagogické principy, rozsah školní docházky, rozvrh hodin, třídní výkazy, seznamy žáků a probrané látky, rozdělení školního roku na zimní běh, letní běh a prázdniny, postupy v jednotlivých předmětech, zkoušky po každém semestru, školní kázeň, řízení i zařízení školy a povinnosti žáků i učitelů ke škole i k vrchnosti (Štverák, Mrzena, 1986, s. 95-147).

Jako základ k sestavení školského zákona tedy sloužila Felbigerova metodika, která vycházela nepřímou z myšlenek J. A. Komenského, opíral se o jeho pedagogické a didaktické spisy.

Všeobecný školní řád obsahoval celkem 79 paragrafů. Je zde taktéž zmíněna Felbigerova tabulková a písmenková metoda. Ta spočívala v tom, že byl redukován obsah učiva pouze na základní myšlenky a pojmy a ty pak byly zapisovány na tabulku. Tyto hlavní myšlenky sloužily k vybavení si celého obsahu. Později se zapisovaly jen

počáteční slabiky slov a nakonec už jen počáteční písmena slov, a to buď za sebou (písmenková metoda), nebo do přehledných tabulek (tabulková metoda) (Kasper, Kasperová, 2008, s. 85). Tato metoda měla nahradit dosavadní náročné memorování celého textu.

Obecně řád tedy představoval vnitřní předpisy škol, učební osnovy a metodiku výuky a výchovy, tedy komplexní koncepci školství.

V roce 1775 Felbiger vydává ještě příručku pro učitele v němčině s názvem *Methodenbuch*⁴ a již z názvu je patrné, že jde o souhrn vyučovacích metod určených pro učitele. O dva roky později je tato „Kniha metodní“ přeložena do češtiny a to je vlastně počátkem česky psaných pedagogických příruček. Školní učebnice se do té doby tiskly jen ve Vídni, která měla jako jediná na toto patent, ale díky privilegium Marie Terezie je už v roce 1776 v Čechách zřízena první tiskárna školních učebnic a je zde také udělen patent k tisku pedagogických knih. Tehdy je vytištěn i první český slabikář. Toto vydavatelství se postupně několikrát změnilo až do dnešní formy Státního pedagogického nakladatelství v Praze (Štverák, Mrzena, 1986, s. 23).

2.2 Podoby českého školství

Podobu českého školství podle nového školského zákona detailně přibližuje Štverák a Mrzena (1986, s. 96-120), kteří doslovně citují výběr jednotlivých paragrafů. Podoba školství byla tedy následující.

Podle čtvrtého paragrafu zákona, z části „O zřízení a zařízení škol“, je školství rozděleno na školy triviální, hlavní, normální a dále gymnázia, univerzity a školy industriální. V podstatě všechny stupně prošly reorganizací.

Na školách triviálních (jedno nebo dvoutřídních), které představovaly dnešní základní školu a byly nejvíce rozšířeny, se vyučovalo češtinou, tedy v mateřském jazyce. To mělo pro českou společnost zásadní význam, protože tím bylo slovanským národům umožněno číst česky psané knihy. Učilo se především psaní, čtení, počítání (trivium- latinsky; tři předměty- čtení, psaní, počítání). Hlavním předmětem bylo stále náboženství a mravouka, které bylo v lidech zakořeněné. Někde bylo učivo ještě rozšířeno o výuku z oblasti průmyslu a hospodářství, to podle povahy bydliště dětí.

⁴ Blíže s. 44 Kniha metodní

Městské děti byly vedeny k průmyslu, na venkově k zemědělství. Felbiger preferoval oddělenou výuku chlapců a dívek, ty pak byly učeny ručním pracím. Především zpracovávání vlny a lnu bylo určeno výhradně dívkám. Jedenáctý paragraf školského zákona (Štverák, Mrzena, s. 100) pojednává doslova takto: *Kde se naskytne vhodná příležitost, bud'tež zakládány zvláštní dívčí školy, kde by se dívky mohly učit kromě všeobecným školním předmětům nejméně 1 hodinu denně ženským ručním pracím, jako je šití, pletením předení vlny a zpracování lnu. Měly by být učeny i předpisům slušného chování a zdvořilosti, osvojování si pravidel čistoty a stydlivosti. K napodobování správného chování by měly být vedeny spíše dobrým příkladem než pouhým slovním poučováním.* Dále tento paragraf pojednává o požadavcích na dobré mravy učitelek na dívčích školách, o nutnosti oddělené výchovy dívek a chlapců, a to i v případě omezených možností. Plně oddělená výuka mohla ovšem probíhat jen ve městech, na venkově byla výuka pro nedostatek prostoru společná, ovšem dívky seděly odděleně ve zvláštních lavicích.

Triviální školy byly již v každé větší obci a byly zřizovány při farách, kde na jejich chod dohlíželi místní faráři. Učitelé již museli mít vyšší vzdělání získané ve zmiňovaných kurzech. Při vyučovacím procesu pomáhali i pomocníci, kteří nemuseli mít vyšší vzdělání, ale museli projít až půlročními kurzy. Po přezkoušení se mohli zapojit do výuky na triviálních a normálních školách. Po dovršení věku 20 let, minimálně jednoleté praxi a vykonání dalších zkoušek se mohli ucházet o místa učitelů. Vyšší školy byly financovány ze školního fondu, ovšem triviální zůstávaly nadále v rukou obcí a vrchnosti, což byl častý problém se mzdou učitelů (Štverák, Mrzena, 1986, s. 45-47).

Být učitelem v této době nebyla zrovna výhra. Učitel měl nízký plat, který mu často nestačil na obživu. Byl tak nucen ještě pracovat na farách či přímo u sedláků, případně vyučoval hudbě a zpěvu děti z vyšších vrstev (Hanzal, 1998, s. 29). V horších případech hrál po hospodách a na svatbách, což jej vedlo často k pijanství. Tento způsob přivýdělnku byl učitelům v pozdějších úpravách školského zákona výslovně zakázán. Kádner (1929, s. 76) například cituje opakované připomínky školních úřadů, aby nechali *hluboce zakořeněného pekelného chlastu a aby přestali se toulati i vésti zpustlý život; jinak se jim hrozí suspendováním a tresty.*

Hlavní škola, pro děti od 12 let, byla v každém kraji, kam děti dojížděly, pokud chtěly nadále studovat. Vyučoval se zde dějepis, zeměpis, latina, geometrie, náboženství

aj. a výuka probíhala v jazyce německém od druhé třídy částečně, plně již od třetí třídy (Kasper, Kasperová, 2008, s. 87).

Do normálních - vzorových (vyšších) škol, musely děti dojíždět do hlavních měst. V těchto vyšších školách už probíhala výuka v němčině, což představovalo postupnou a cílenou germanizaci. Ovšem hlavním smyslem byla snaha o jazykové sjednocení monarchie, což mělo jistě také svůj význam. Kromě vyučování klasických předmětů, které se vyučovaly i na ostatních školách, zde byli připravováni žáci na různá povolání podle potřeb, např. lékárníka a ranhojiče, písaře apod. Zde byli vychováváni také učitelé pro své povolání. Každý učitel musel mít zkoušku a vysvědčení pro výkon povolání učitele (Štverák, Mrzena, 1986, s. 102).

Dále byly ještě další odborně zaměřené školy, např. obchodní, báňská, orientální, přadlácká, mědirytecká a jiné se zaměřením na průmysl a zemědělství. Díky důkladně propracovanému školskému systému se dařilo vychovávat řemeslníky, obchodníky, zemědělce a odborníky v mnoha oborech, což mělo celou monarchii hospodářsky hodně povznést.

Za zmínku stojí také vysoké školství, a to konkrétně vojenská nebo lékařská fakulta, ty prošly asi největší změnou. V České zemi začalo být požadováno odborné lékařské vzdělání pro léčení obyvatel, dokonce i porodní báby se musely vzdělávat. Byli zde odborně školeni také „fyzikusové“ (hygienici), kteří našli uplatnění při válečných taženích, kdy mnohdy umíralo více vojáků na nemoci způsobené špatnou hygienou, než přičiněním nepřítele (Freis, 2005, s. 140-141). Na nově založené katedře chirurgie přednášelo mnoho zahraničních chirurgů a studenti měli možnost asistovat při operacích a pitvách. Do té doby se anatomie učila pouze na mrtvých psech a vepřích (Kádner, 1929, s. 58).

Školství v této podobě ovšem předcházelo dění na jihu Čech, kde na novohradském panství působil farář Ferdinand Kindermann.⁵ Ten, jakožto vzdělaný pedagog, usiloval o výchovu svých žáků jiným, efektivnějším způsobem, než bylo v monarchii dosud běžné. Z jeho metody vzešla celková podoba tereziánského školského systému, která platila dalších bezmála sto let, konkrétně do 15. května roku 1869. Tehdy říšská rada přijímá tzv. Říšský školský zákon vypracovaný ministrem kultury dr. Leopoldem Hassnerem. Tímto dalším novým zákonem byla významně

⁵ Více s. 46-48 F. Kindermann

změněna celá struktura tereziánského školství, včetně zavedení nových vyučovacích předmětů (Kasper, Kasperová, 2008, s. 96).

2.2.1 Školství na jihu Čech

Nejjihnější cíp Čech je oblastí Novohradských a tzv. Slepíčních hor. Novohradské hory tvoří samostatnou horskou skupinu mezi Dolním Dvořištěm a Novými Hrady s vybíhajícími svahy o průměrné výšce 900 – 950 m a rozléhají se až za hranice s dnešním Rakouskem. V roce 1992 byla část této panenské krajiny, která díky minulému režimu byla na dlouhý čas uzavřena veřejnosti, vyhlášena Národní přírodní rezervací o rozloze 13,82 ha a díky svému přirozeně rostoucímu nenarušenému lesnímu porostu (Žofínský prales, prales Hojná Voda- nejstarší chráněná území ve střední Evropě), atraktivním žulovým skalám nejrozmanitějších velikostí a tvarů (Napoleonova hlava na Kraví hoře, kamenná pyramida u Pasek), značnému počtu potoků ústících do říček Černá, Stropnice a Malše, rozsáhlým rašeliništím a rozmanité fauně i flóře, byly Novohradské hory v roce 1999 vyhlášeny přírodním parkem o rozloze 138,6 km² (Hajer, 2009, s. 245).

Toto přírodní bohatství prospívalo lidem již v dobách dávno minulých, právě i v době osvícenství, v době, kdy panství Nové Hrady, rozléhající se po celém území Novohradských hor, patřilo rodu Buquoyů, přesněji od roku 1620-1945. Někteří z členů rodu si dobře uvědomovali, co jejich panství nabízí, a využili toto bohatství k prosperitě svého panství. Jedním z nich byl hrabě Jan Nepomuk Buquoy⁶, který své panství jednak hospodářsky povznesl, ale také díky novým pracovním příležitostem při využívání těchto zdrojů, dosáhl zmírnění sociálního problému chudých poddaných.

Na novohradském panství se tedy koncem 18. století zrodily dvě zásadní reformy habsburské monarchie, a to již zmiňovaná reforma školská a dále reforma sociální.

Proč zrovna na jihu Čech? Protože oblast jižních Čech byla mnohem vyspělejší, než ostatní části země. Přispěla k tomu také výstavba tzv. císařské silnice na trase České Budějovice – Kaplice – Horní Rakousy v letech 1753–1755 (Hajer, 2009, s. 201). Trasa probíhala městem Kaplice a ta se tak díky své příznivé poloze stala centrem obchodního

⁶ Více s. 40-43 J.N.Buquoy

dění a poštovní stanicí mezi Freistadtem a Českými Budějovicemi. To přinášelo prospěch místním živnostem. Rozvíjející se hospodářství přivádělo další obchodníky a řemeslníky a město se postupně rozrůstalo. Hajer (2009, s. 73) uvádí konkrétní příklady a počet živností na Kaplicku z poloviny 18. století takto: *dobytkáři, 10 pekařů, 10 řezníků, 8 tkalců, 7 hrnčírů, 5 punčochářů, 4 ševci, 4 krejčí, 2 kožešníci, dále řemenáři, kováři, provazníci, sedláři, koláři, perníkáři, koželuži a jircháři, 1 kloboučník, zedník a mydlář, barviř, soukeník, tesař, truhlář, zámečník a bednář. Na řece Malši pak provozovali 2 mlýny mlynáři a 1 hamr hamerníci.* Je pochopitelné, že s nárůstem pracovních příležitostí bylo nutné vychovávat lidi vzdělané úměrně k povaze živnosti, minimálně se základní gramotností. Tento problém se rozhodl řešit až majitel panství hrabě Jan Nepomuk Buquoy.

Jak tedy vypadalo školství na jihu Čech před reformou?

Počet škol na tomto panství dokládá statistika z roku 1768 (Buquoy, 1986, s. 75), kde je uvedeno, že zde bylo celkem 14 sice fungujících škol, problém byl ale v jejich provozu. Vesměs všechny školy byly na spadnutí, na opravy nebyly peníze, vybavenost škol byla prakticky nulová. V zimě nebylo čím topit, proto byly děti všech věkových kategorií v jedné místnosti, kde pobíhaly a povykovaly bez jakékoli disciplíny. Tuto zoufalou situaci později Kindermann popisuje v dopise z 23. prosince 1772 adresovaném vyšebrodskému opatu cisterciáckého kláštera Hermannu Tobiasu Kurzovi, takto: *Samozřejmě, že jsem si opatřil vše potřebné, ale i s tímto zabezpečením nemám jiného než prázdný dům. Starý stůl a několik ztrouchnivělých knih, je všechno, co jsem v domě našel, jinak zde není ani hřebík, na který bych si mohl pověsit klobouk... Z nedostatku místností, lidí a knih, nejsme v takové situaci, kterou bych si toužebně přál.* (Zeil, 1966, s. 380).

Osvícensky smýšlející vyšebrodský opat Kurz byl Kindermannovi velkou oporou při realizaci školské reformy. Velkoryse jej podporoval nejen duchovně, ale i materiálně a finančně, a to již na studiích v Praze, což vyplývá z dochované korespondence Kindermannova adresované Kurzovi z let 1771-1791 (Zeil, 1966, s. 378). Z těchto dopisů je patrné, že se Kindermann s Kurzem dobře znal, byl mu velmi nakloněn a pravidelně ho informoval o svých postupech. Tato korespondence je také spolehlivým svědectvím o Kindermannově činnosti během školské reformy, o které Kindermann Kurze průběžně informoval.

Učitelé novohradských škol byli většinou Češi, ale na některých školách byla výuka v rukou Němců. Autoritu neměli tito učitelé prakticky žádnou a mnohdy byli napadáni i samotnými rodiči dětí, pokud bylo jejich dítě potrestáno za neposlušnost. Vyučování probíhalo mechanickým učením náročným na zapamatování nic neříkající látky, ostatně jako tomu bylo dosud na všech školách v monarchii. I zde platilo, že byly třídy často poloprázdné kvůli práci dětí v zemědělství, v dílnách, doma. Celé vyučování tak ztrácelo smysl, protože děti se nebyly schopny navazující látku doučit (Buquoy, 1986, s. 76). Tento stav se měl ale brzy změnit.

2.2.2 Reforma škol na novohradském panství

V roce 1771, po smrti kaplického faráře Franze Kunze, se v Kaplici uvolnila fara a jediným vhodným kandidátem na obsazení místa faráře se zdál být děkan Ferdinand Kindermann (Hajer, 2009, s. 30). Ten během svých studií v Praze působil jako vychovatel v rodině Buquoyů, přesněji v Praze v Buquoyském paláci. Zde vyučoval mladší bratry svého přítele hraběte J. N. Buquoye, Leopolda a Josefa. Hrabě Buquoy se s Kindermannem tedy znal, a to již ze studií, přesněji z přednášek o mravouce a vychovatelském umění profesora pedagogiky Karla Heinricha Seibta⁷. Profesor Seibt přednášel na pražské univerzitě s velkým nadšením nauce o moudrosti a morálce. Během svých přednášek, které vedl v německém jazyce, oproti ostatním latinou omezeným naukám, kladl důraz na výchovu, jakožto účinného nástroje pro blaho státu. Pedagogiku tak vyzdvihoval nad všechny vědy a umění (Haubelt, 1986, s. 276). Své názory na výchovu vyjádřil ve svém spise *Rede von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staats* (O vlivu výchovy na blaho státu), kde se Seibt opírá o myšlenky „Velkého“ Montesquieura, jak jej sám velkým nazýval, že blahobyt nespočívá v národním bohatství, nýbrž ve správné morálce obyvatelstva, doslova: *...morální charakter je základem pro bohatství státu, platí, že aby si všichni obyvatelé mohli bohatství užívat, musí k tomu býti schopni, musí býti vychováváni a musí býti na*

⁷ Karl Heinrich Seibt se narodil 21. března 1735 v Marientálu v Horní Lužnici. Své studium zahájil až v dospělém věku. Nejdříve vystudoval gymnázium v Kosmonosech, poté v Praze vystudoval filosofii a práva a nějaký čas pobyl ještě na univerzitě v Lipsku. 19. listopadu 1763 jej Marie Terezie jmenovala profesorem krásných umění při pražské filosofické fakultě, kde konal přednášky o mravouce, estetice, vychovatelství a jazyky. Později se věnoval teoretické a praktické filosofii. Roku 1766 se stal sekretářem arcibiskupské konsistoře. V roce 1775 se stal vrchním ředitelem gymnázií v Čechách a podílel se na budování školské reformy. Zemřel 2. dubna 1806 v Praze (Haubelt, 1986).

určitému stupni dokonalosti. Blahobyt státu si žádá od každého dokonalost stále zvyšovat, proto je důležité, aby byl každý člen společnosti na tuto dokonalost připraven a tímto vychován. A stát, ve kterém jsou jeho občané vychováni a vyučováni pomocí moudré výchovy k povinnostem k práci, ke schopnostem a touze být ctnostní, až se toto všechno stane jejich zvykem- to je šťastný a blahobytný stát (Seibt, 1771). Šťastí státu, podle profesora Seibta, spočívá v moudrosti zákonů, dostatečným národním bohatstvím a obyvatelstvem, které co nejvíce přispívá k blahobytu.

Ve své práci Seibt připomínal s velkou úctou jméno Basedowa, profesora mravovědy a krásných umění a zakladatele desavského výchovného ústavu, který je považován za kolébku filantropických ústavů. Zároveň Seibt poukazyval na minulost, kde příčinu revolucí, vlastizrad a státních katastrof viděl v morálce občanů. Stát proto přirovnával k velké rodině, kde panovník je otec a obyvatelé děti, kde otec se stará o rozmnožení bohatství a pohodlí svých dětí, když jim dává moudré rady a vede je k učení a nechá vzdělávat jejich ducha pomocí vědy, jejich srdce zušlechťuje morálkou. *Když otec promarní jejich výchovu, jsou děti zatíženy nevědomostí a bezcitností a jejich neotesané srdce je otevřené všem nešlechtným vášním a žádostivostem. Jejich charakter bude divokost, nerozvážnost, vzpurnost a nepoddajnost. Nenávist a sváry je rozdělí, závist a nepřejícnost zaseje plodná semena k oboustrannému pronásledování, žádné společné zájmy je nebudou spojovat, žádné představy, žádné hrozby, žádné tresty neudělají přítrž jejich nenávisti. Rozhazovačností spolknou jejich majetek, smyslnost a změkčilost oslabí jejich těla, slabost a zchátralost urychlí jejich celkové zkažení. Obecný blahobyt státu tedy není nic jiného, než ctnost a dobré mravy poctivých občanů, kteří neváhají nabídnout své vlasti své služby a přispěchají na pomoc svým spoluobčanům, kteří se ocitnou v nouzi, a to jen z lásky k člověku bez ohledu na vděk a odměnu. To je blahobyt státu, to je to pravé štěstí, kterého lze dosáhnout správnou výchovou (Seibt, 1771).*

Tímto myšlením k sobě Seibt přitahoval osvícensky smýšlející studenty a jeho přednášky představovaly vždy plnou posluchárnu. Každý, kdo dychtil po učení, nechával se ovlivnit jeho příjemným přednesem (Mrzena, 1980, s. 16). Mezi nimi byl právě i Kindermann a Buquoy.

Hrabě věděl, že se Kindermann silně zajímá o problematiku školství a vychází z myšlenek svého univerzitního profesora Seibta, který sám považoval Kindermanna za svého nejhodnějšího studenta (Zeil, 1966, s. 378). Hrabě měl k Seibtovi stejně

blízko jako Kindermann, proto společně sdíleli jeho myšlenky o nutnosti kvalitního vzdělání a výchování pro blaho celého národa a toto chtěl Buquoy s Kindermannem aplikovat na všech školách novohradského panství.

Buquoy, který se stal majitelem novohradského panství ve svých šestadvaceti letech v roce 1767, po smrti svého otce Františka Leopolda Buquoye, se chtěl svým poddaným věnovat. Chtěl mít na svém panství pořádek, spokojený lid a samozřejmě usiloval o celkový rozkvět svého panství. V tom mu měl pomoci ještě jeden spolužák ze studií v Praze a taktéž příznivec profesora Seibta - Bernhard Joseph Spatzierer⁸, syn sekretáře a hospodářského ředitele buquoyského panství, Franze Spatzierera, se kterým se znal J. N. Buquoy již od malička (Buquoyová, 1985 b, s. 280). Spatzierer přispěl svou reformou chudinské péče. Proto se s nadšením ujal společné práce nad reformou, která měla pokud možno zcela vymýtit žebrotu na novohradském panství.

Kindermann, povoláný do Kaplice již v roce 1770, se tedy vydal do slezského kláštera augustiniánů v Zaháni (v dnešním jihozápadním Polsku), aby si v praxi ověřil vše, co četl o pruském školství a Felbigerově metodě. Později ještě navštívil vídeňskou školu právě zřizovanou Marií Terezií. Své poznatky měl přenést na novohradské panství a dostal volnou ruku k jejich aplikaci (Hanzal, 1998, s. 13).

Kindermann měl velkou podporu od samotného Felbigera. Nejen proto, že mu Felbiger věnoval knihy pro vyučování, ale také celý reformní plán slezského školství, podle něž pak Kindermann roku 1772 zahájil nové postupy právě na kaplické škole (Zeil, 1966, s. 380). Tyto postupy se pokoušel ještě dále rozvíjet, jak je patrné taktéž z dochované korespondence mezi Kindermannem a Kurzem. *Doufám, že do Velikonoc zavedu způsob učit žáky více pomocí obrázků, než-li důkazů, více na tabuli, než-li z knih*, píše Kindermann Kurzovi v dopise z 23. února 1772 (Zeil, 1966, s. 380). Své zkušenosti tedy poctivě sepisoval, aby mohl informovat i jiné země o uskutečněných reformách.

Základní Kindermannovou myšlenkou bylo získat si rodiče dětí, které měly ke škole spíše negativní postoj. Nedůvěra a předsudky přetrvávaly do té doby ovšem také v samotných rodičích, kteří školu vnímali jako promarněný čas, který by děti mohly věnovat práci (Štverák, Mrzena, 1986, s. 25). Ale protože byli lidé silně nábožensky založeni, našel si k nim Kindermann cestu přes výuku dětí zpěvu a hře na hudební nástroje. Děti těchto dovedností využívaly v kostele, což v rodičích

⁸ Blíže s. 49-50 B. J. Spatzierer

vzbuzovalo patřičnou hrdost (Buquoy, 1986, s. 76). Také práce dětí byly pravidelně veřejně vystavovány a seznamovala se s nimi i vrchnost. A protože církevní podstatou je láska k bližnímu, kterou se Kindermann snažil dětem vštípit od útlého mládí, v pololetních školních zprávách chválil vzorné příklady jejich skutků, např. pořádání školní sbírky dětí pro chudé. To vše zaručeně fungovalo pro vzbuzení rodičů i ctižádosti samotných žáků (Buquoy, 1986, s. 78).

Kindermannova nová vyučovací metoda dokázala děti naučit učivo za výrazně kratší dobu, než tomu bylo doposud. Děti i rodiče začali mít zájem o nový způsob výuky, to vedlo k nárůstu docházky. Vedle místních dětí začaly navštěvovat školu děti z přilehlých obcí i širokého okolí. To s sebou přineslo problémy. Děti se nevešly do tříd, neměly dostatek učebnic a školních pomůcek, taktéž školní lavice byly nevyhovující, jeden kantor nestačil. S tím vypomohl Buquoy jako podporovatel a po jeho vzoru tak učinili i jiní pánové. Hrabě zajistil vybavení školy i plat pro pomocníka a dokonce povolil, aby školné za chudé děti platila příslušná obec, čímž padly mantinely bránící dětem v pravidelné docházce. Brzy tak škole téměř nic nechybělo. Výuka probíhala v duchu Seibtových myšlenek, tedy laskavě se zaměřením na individuální rozvoj osobnosti, s cílem vychovat dobrého zbožného člověka ku prospěchu státu (Buquoy, 1986, s. 76-77).

Takto fungovala stará škola zřízená v nízkém skromném staveníčku⁹ u kostela na dnešním Farském náměstí v Kaplici až do roku 1862, kdy byla přestěhována do nově postavené dvoupatrové budovy s pěti učebnami, kabinetem a bytem správce školy. Stará budova, později sloužící jako chudobinec, byla stržena roku 1926 (Drobil, 1938, s. 30).

2.2.3 Charakteristika Kindermannova vyučování

Kindermann chtěl vychovat počestného, mravného a zbožného jedince, schopného se o sebe postarat. Reagoval tak na právě doznívající hladovou krizi novohradského panství v letech 1770-1771 (http://www.kohoutikriz.org/data/w_buquo.php) a jeho záměrem bylo naučit poddané podomácku hospodařit a nebýt tak odkázanými na dobrodiní vrchnosti. Cílem tedy bylo zavést do škol industrii, kterou lze chápat jako pracovitost spojenou s vynalézavostí, utvářející lidskou osobnost.

⁹ Příloha 4 Kindermannova škola v Kaplici

Kindermann se opíral o Felbigerovu Knihu metodní, ve které je taktéž kladen důraz na praktické vyučování. Prvotní myšlenku lze nalézt právě tam (Štverák, Mrzena, 1986, s. 68). Ve vzdělání a tomto stylu výchovy viděl Kindermann prevenci chudoby, která pramenila právě z nedostatečného vzdělání a chabého postoje k práci. Vzal si tedy pomocníka kaplana Šimona Kudlera a začali společně budovat kaplickou školu, která by odpovídala jeho představám. Vyučování mělo být praktické, zajímavé, vzbuzující v dětech zájem o výuku, mělo mít systém. Vytvořil tedy pevný učební plán, ve kterém učivo logicky navazovalo, postupovalo se od jednoduchého ke složitějšímu, od konkrétního k abstraktnímu, důležitou součástí měla být pracovní výuka (Buquoy, 1986, s. 77).

V žádném případě nechtěl Kindermann děti tělesně trestat, jak tomu bylo doposud ve školách běžné, i když se to zpočátku ani bez toho neobešlo. Děti, které se jal Kindermann učit novým způsobem, byly morálně ale velmi zanedbány a jak Kindermann sám doslova prohlásil:

Chtít za takových okolností zakázat učiteli používání rákosky nebo metly znamenalo totéž, jako ho vydat na pospas zdivočelým dětem stejně divokých poddaných. (Štverák, Mrzena, 1986, s. 150).

Ostatně tresty byly později ve školském zákoně povoleny, a to konkrétně v kapitole „O školní kázní“, kde je v paragrafu 48 uvedeno přímo následující:

Ve škole jsou povoleny tyto tresty: metla na žáky, pružné rákosky na větší žáky, kdy počet úderů je určován výší trestu, odnětí příjemných výhod a konečně pokárání, která odpovídají přestupku.

Vyloučeny jsou naproti tomu všechny nadávky, všechna zahanbení úmyslně vymyšlená na potupu cti, např. oslovské uši a slaměné věnce. Není-liž pro žáka dost velkou hanbou (pokud si jí vůbec zaslouží), než že sedí v poslední lavici? Proto ani není záhodno si vynalézáním roztodivných druhů potrestání namáhat svou obrazotvornost.

Jelikož tělo většiny žáků je velmi jemné, a je proto na něm možno určité části snadno poškodit, jsou zcela zavrženíhodné všechny trestající nástroje, jako je řemen z volské kůže a podobně. Jsou i nepřipustné dílem nebezpečné, dílem čeledínské a plebejské údery a dotyky, jako políčky, rány pěstí, tahání za vlasy, štípání uší a bití přes ruce (Štverák, Mrzena, 1986, s. 96-120).

Kindermann chtěl ale využívat především přívětivosti, laskavosti a odměňování za úspěchy, jakožto nástrojů účinnějších, než je násilí.

Kindermannův systém vyučování spočíval v rozdělení dětí ve věku 6-12 let na dva stupně. Každý stupeň byl vyučován v jiné třídě a podle jiného plánu, denně po čtyřech hodinách a vždy jiný předmět. Výuka na prvním stupni zahrnovala čtení, psaní (krasopis, na který kladl důraz), biblické dějiny, katechismus a dokonce i hudbu. Na druhém stupni to bylo čtení, pravopis, krasopis, náboženství, katechismus, aritmetika, zdravotěda, etika. Etika nebyla vyučována vždy, to podle potřeb dané školy (Buquoy, 1986, s. 78). Pokud se jednalo o školu venkovskou, vyučovalo se zemědělství jako pěstování ovoce a zeleniny, včelaření, chovatelství, či řemeslná výroba a domácí a ruční práce. Do pedagogiky tak vnesl určitou svobodu. Tím chtěl Kindermann venkovské děti odborně připravit na budoucí povolání a jak uvádí Procházka (2012, s. 40) *...vedl tak venkovské rodiny k tomu, aby si kolem sebe vytvářely malá hospodářství, jež pro ně byla základní oporou v případě nouze, ztráty práce, nemoci aj.* Domácí hospodářství mělo tedy podle Kindermanna hlavně existenční význam, ale byl si vědom i toho, že odborně připravený poddaný má významný pozitivní vliv také na zemědělský průmysl v zemi.

Nadané děti dále rozvíjel a usiloval o možnost dalšího jejich vzdělávání na vyšších školách.

Kindermann trval na tom, aby na českých školách učili i česky mluvící učitelé. Sice byla němčina v té době úřední řečí a o její rozkvět pečoval především (sám byl Němec), dbal ale na to, aby alespoň jeden z učitelů mluvil česky. Školy novohradského panství navštěvovaly především české děti, které by němčině nerozuměly. Ostatně češtinu připouštěl i v církvi, dbal na to, aby i mezi duchovenstvem byly osoby utrakvistické (mluvící německy i česky), to pro případ plného zastoupení v případě nemoci (Hajer, 2009, s. 32). I přesto byl později označován za germanizátora.

Výsledky své práce Kindermann ověřoval pravidelnými návštěvami jiných škol panství (v Malontech, Benešově, Velešíně a jinde), kam byli vysláni zaučení kněží a učitelé, placení hrabětem Buquoyem. Na školách mimo region propagoval svůj systém prodejem a darováním knih a rozpravou s obyvateli o nutnosti vzdělávání. Mimo jiné také svým spisem *Nachricht von der Landschule zu Kaplitz in Böhmen unter dem Schutze Sr. Excellenz des Herrn Grafen von Buquoy* (Zpráva o zemské škole v Kaplici v Čechách pod ochranou jeho excelence pana hraběte Buquoye), vydaným v roce 1772. Druhé vylepšené vydání se objevuje v roce 1774 kvůli velké poptávce (Buquoyová, 2004, s. 72).

V jeho úsilí ho vydatně podporoval hrabě Buquoy. Nejen že se o reformách na svém panství zmínil u císařského dvora, ale také si do svých služeb na farách najímal jen osoby se zájmem o školství, a žákům novohradských škol sliboval místa písařů, či úředníků, což pro ně bylo jistě velkou motivací (Buquoy, 1986, s. 78).

Kindermannova snaha se vyplatila. Zprávy o kaplické škole se šířily nejen do celé země, ale i do ostatních částí monarchie. Všichni se začali zajímat o Kindermannovu metodu. Do Kaplice přijíždělo mnoho duchovních a učitelů nastudovat nové metody, aby je mohli aplikovat na svých školách, včetně vyšebrodského opata (Zeil, 1966, s. 381). Tak se stala škola v Kaplici doslova centrem perfektního učitelského vzdělávání a svou výbornou organizací také vzorem pro všechny školy rakouské monarchie.

Kindermann začal být uznávaný hlavně v tom, že své myšlenky a poznatky uvedl do praxe. Ono se o reformách hovořilo vlastně všude a dlouho a nejen na kaplické škole probíhala výuka podle Felbigerových zásad. Rozhodující vlivy přicházely do Čech od nejrůznějších filozofů, jako byli např. J. J. Rousseau, či J. H. Pestalozzi, už dávno předtím. Návrhy na reformy podle těchto i dalších světových osvícenců vypadaly zajímavě a vědecká veřejnost reformy podporovala, ovšem nikdo další si netroufl zorganizovat toto jako celek a hlavně neprovedl tak účinnou propagaci jako Kindermann svými spisy. Kindermann svým úsilím dokázal svoji schopnost vybudovat z ničeho maximum a to oslovilo také samotnou Marii Terzii. Marie Terezie jej proto pozvala v únoru 1775 do Vídně, aby společně ještě s Felbigerem projednali chystanou školskou reformu v Čechách (Buquoy, 1986, s. 80).

2.2.4 Kindermannovo působení v Praze

Po celých Čechách se začaly zakládat školy po Kindermannově vzoru a bylo potřeba starat se o jejich fungování. Proto byl Kindermann povolán do školské komise v Praze, aby se stal referentem pro obecné školy a vrchním dozorcem. Roku 1775 tedy odešel z Kaplice a své žáky přenechal svým nástupcům (Hanzal, 1998, s. 13).

Kindermannova lákala výzva vybudovat obecné školství v celé své zemi. Jeho novým posláním teď bylo vnést jednotný směr do chodu celého nižšího školství, za které byl pověřen odpovídat. Měl se starat o vzdělání učitelů, dbát na dodržování

pedagogických metod a starat se o finanční zabezpečení škol a učitelů (Hanzal, 1998, s. 13). Uvádí se, že 2x objel zemi, aby poznal skutečný stav škol v Čechách a mohl tak dle těchto zjištění zahájit svou práci. Následovalo založení stovek škol po celé zemi, nad kterými držel ochrannou ruku (Buquoy, 1986, s. 80).

15. listopadu 1775 byla slavnostně otevřena normální (vzorová) škola na Malé Straně v Praze. Ta byla později střediskem učitelského vzdělávání a byla respektována také v zahraničí. Kindermann stál u jejího zrodu a jako její první ředitel byl jejím patronem po celou dobu svého působení v Praze. Při této příležitosti měl Kindermann slavnostní proslov o vlivu výchovy na obecný život a na blaho státu, tyto myšlenky v podstatě položily základ další školské politiky v Čechách (Hanzal, 1998, s. 16).

Na této škole vyučovali vzdělaní učitelé, včetně Kindermannova spolupracovníka Aleše Pařízka¹⁰. Rozdělení žáků dále popisuje Hanzal (1998, s. 19) takto: *...žáci byli rozděleni do 4 tříd. V první třídě (5-10 let) se vyučovaly základní předměty jako psaní, čtení, počítání; ve druhé třídě byly děti ve věku 5-12 let; třetí třída byla pro děti ve věku 8-14 let; a do čtvrté třídy byly vybírány děti podle nadání (9-15 let), protože zde byla obtížnější látka a více předmětů. Měřítkem pro zařazení žáka nebyl věk, ale jeho schopnosti a prospěch. Předností tohoto systému bylo, že nadaní žáci tak mohli postupovat rychleji.* Normální škola se tedy neřídila striktně školským zákonem, ten zavádí docházku ve věku 6-12 let, ale měla tedy svůj vlastní systém.

Důležitou součástí byly již zmiňované kurzy pro učitele a duchovní, kteří následně působili na školách. Totiž každý učitel, který dosud učil, ale neměl patřičné vzdělání, musel projít zkouškou na normální škole.

Nedílnou součástí školy byla později také Akademická tiskárna knih, které vydala Marie Terezie v roce 1776 patent. Tiskla se zde řada učebnic, příruček, pomůcek, knihy zábavní, modlitební, zpěvníky a podobně. Hodně se cenily praktické příručky pro nejrůznější řemesla, obchody, průmysl, zemědělství. Tato literatura byla psána česky, proto byla dostupná široké české veřejnosti. Za zmínku jistě stojí vydání jazykové příručky z roku 1795 *Výborně dobrý způsob, jak se má po česku psáti*. Tato

¹⁰ Aleš Vincenc Pařízek (1748-1822) dominikán a katecheta, osvícenec a stoupenec F. Kindermannova. Ačkoliv šířitel Felbigerovy metodiky, navrhoval různá opatření na zlepšení způsobu vyučování v nových podmínkách vzdělávání. Upozorňoval na nadměrné přetěžování paměti žáků tabulkovou metodou a navrhoval zlepšení výuky lepším vysvětlením učiva za použití katecheze a vyvozováním závěrů. Své návrhy sepsal v knize *O pravém způsobu cvičení mládeže na školách českých. Jest učitelům českým k užítku, vypravuje kněz Aleš Pařízek, direktor c.k. normální školy pražské (Praha 1797)*, která měla sloužit jako nová příručka instruktivního charakteru pro učitele. Svou prací přispěl k dalšímu zkvalitnění výchovné práce škol konce 18. století (Štverák, Mrzena, 1986, s. 73-75).

tiskárna plně zásobila učitele i žáky a jejich vzdělávání tak bylo na vysoké úrovni (Hanzal, 1998, s. 21).

Kindermannovy organizační schopnosti a zájem pro budování dalších škol daly vzniknout mnoha průmyslovým (industriálním) školám. Zde byli žáci vychováni pro práci v nejrůznějších odvětvích průmyslu a zemědělství. Prvotní myšlenka k založení těchto typů škol pocházela z Kaplice, kde byla pracovní výuka součástí osnov. Na těchto školách se žáci specializovali pro příslušný obor, vyučovalo se např. zahradnictví, ovocnářství, včelařství, chov dobytka, nebo byly pro dívky zřízeny školy na zpracování vlny, lnu a hedvábí, pletení a šití. Vždy záleželo na tom, kde se škola nachází a v jakém směru budou tedy žáci vychováni. Každopádně děti tak měly příležitost si svou práci přivydělat (což bylo možné až v těchto školách, v Kaplici se toto ještě nepraktikovalo). Kindermann využíval jejich výrobků a práce k částečnému financování provozu škol. V žádném případě ale nebylo záměrem vydělávat na dětech, spíše je motivovat. Tento typ škol se tak výrazně lišil od původní pouze verbální výuky a smyslem bylo vypěstovat u dětí vztah k práci. Ty si pak mohly díky naučeným dovednostem vylepšit svoji ekonomickou situaci (Buquoy, 1986, s. 89-91). Tento styl výchovy měl tedy významné sociální poslání. To oslovilo i císaře Josefa II., který měl zájem na zlepšení sociálních poměrů v zemi a podílel se na financování těchto škol prostředky získaných ze zrušených klášterů.

Přimět děti k práci nebylo zase tak těžké jak by se mohlo zdát. Děti byly zvyklé z domova pracovat. Odměna, kterou za práci dostávaly, byla dostatečně motivující, děti žebráků a nezaměstnaných tak měly příležitost alespoň částečně řešit svoji sociální situaci. Proto byl o tyto školy najednou takový zájem. Jak uvádí Margarete von Buquoy (1986, s. 89), během jednoho roku stoupla docházka z 14 000 na 100 000! V devadesátých letech sedmnáctého století již byly v zemi dvě stovky průmyslových škol, zisky z odvedené práce se stále zvyšovaly a brzy pochopily i ostatní země monarchie, že toto je cesta k pozvednutí národního hospodářství a začaly napodobovat český vzor školství.

Industriální vyučování mělo smysl až do období, kdy se začaly objevovat příznaky průmyslové revoluce. Nástup strojové výroby ukončil rozvíjející se industriální vyučování v těch odvětvích, které nesplňovaly požadavky nastupujícího výrobního procesu. V učebních osnovách škol zůstala výuka jen těch dovedností, které se daly uplatnit v domácnosti.

Nicméně za výborně odvedenou práci byl Kindermann oceněn Marií Terzií, která jej v roce 1777 jmenovala děkanem kolegiální kapituly U všech svatých v Praze Hradčanech. Toto místo bylo spojeno s šlechtickým titulem, a tak byl Kindermann povýšen do rytířského stavu s predikátem, který si sám zvolil, von Schulstein (Hanzal, 1998, s. 32).

To ovšem nebylo jediné jeho vyznamenání. 29. června 1782 byl za své zásluhy jmenován proboštem vyšehradským kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla a v této funkci se měl nadále starat o školství a zřizovat další industriální školy, o které byl ve světě velký zájem. O osm let později, 16. ledna 1790, se stal biskupem v Litoměřicích. Kindermann měl dobrý přehled v oblasti chudinské péče, proto se ve svém novém poslání zavázal, že se bude dobře starat o celou diecézi, pečovat o děti, chudé a nemocné. Což také učinil. Prikazoval svým podřízeným, aby se na svých farnostech dobře starali o chudinu a jejich práci důkladně sledovali. Velkou pozornost i nadále věnoval školám, úrovni učitelů, školní docházce a zájmu rodičů o školu (Hanzal, 1998, s. 49). V tomto duchu působil až do své smrti.

3 SOCIÁLNÍ REFORMA

Osvícenská školská reforma ale nebyla jediným důležitým počinem na jihu Čech. Stejně významná byla i reforma sociální. Kořeny vzniku sociálního systému zasahují opět na novohradské panství.

Tato reforma sociální péče, později zavedená ve všech zemích habsburské monarchie, vycházela ze systému zaopatření chudých podle hraběte J. N. Buquoye. Buquoy chtěl řešit problém žebroty na svém panství a vycházel mj. i z Kindermannova školského systému, protože, jak již bylo uvedeno, industriální školy byly zakládány za účelem prevence chudoby. Sociální reforma tak doplňovala a podporovala reformu školskou. Příkladem je povinnost sirotků, podporovaných později založeným chudinským ústavem, ke školní docházce (Buquoyová, 1985 b, s. 282). Obě reformy tedy spočívaly v odstranění lenosti poddaných a jejich výchově k pracovitosti tak, aby byli schopni sami sebe zaopatřit. Zdaleka ale nešlo jen o zahálčivé děti. Pracovat se často nechtělo ani dospělým, což dokazuje dopis psaný Kindermannem řediteli novohradského panství Franzi Spatziererovi, v němž si stěžuje na líné poddané.¹¹ Ačkoliv byl Kindermann velký lidumil, se zaháleči neměl slitování a už vůbec ne s těmi, kteří za sebe posílali děti k vykonání těžké práce, jak je z dopisu patrné. Usiloval tedy o jejich nápravu.

3.1 Vytváření systému zaopatření chudých

Když začal hrabě Buquoy, za pomoci svého tajemníka, tehdy čtyřiatřicetiletého B. J. Spatzierera, postupně vytvářet efektivní systém péče o chudé, bylo přihlíženo k míře potřebnosti chudých a podle toho byly vypláceny výše podpory. Při tom měl být zachován princip rovnosti a tolerance. Protože řešením problému chudoby byly pracovní příležitosti, snažil se Buquoy vytvářet nová pracovní místa v zemědělství, lesnictví, textilní výrobě, sklářských hutích i jinde. Kdo tedy pracovat mohl, ale nechtěl, neměl na dávky nárok. Rozhodnutím o výši dávek byli pověřeni faráři, jakožto služebníci církve řídící se principy spravedlnosti, solidarity, subsidiarity a participace, kteří své poddané dobře znali a za pomoci panských úředníků evidovali žebráky

¹¹ Příloha 1 Překlad Kindermannova dopisu F. Spatziererovi

na příslušných formulářích. Zde zaznamenávali údaje o celkovém poměru živobytí, to znamená, zda bydlí bezplatně, v nájmu, či ve špitálech, o dosavadním způsobu obživy, důvodech proč nyní nepracují a později přibylo ještě hodnocení o případných možnostech výdělků podle zdravotního stavu. Tato zevrubná evidence se musela uskutečnit kvůli nedostatku prostředků ve fondu, který hrabě navrhl pro podporu chudých již v období hladových let 1770-1771, ten tehdy činil 3 000 zlatých (Buquoyová, 2004, s. 76).

Takzvaná hladová léta 1770-1771 představují těžké období českého národa, kdy kvůli dlouhé tuhé zimě a deštivému jaru byla extrémně nízká úroda a lidé tak brzy neměli co jíst. Freis (2005, s. 104) uvádí jako potravu obyvatel polévku ze stromové kůry, žaludy, kopřivy, trávu a kořinky, chléb z otrub, pilin a zelí. Dobytek byl krmen doškami ze střeš. Na následky hladu a různých nemocí nakonec zemřelo několik tisíc lidí. Podle odhadů Mrzeny (1980, s. 12) následně vypuklá epidemie moru snížila počet obyvatel v Čechách o celou jednu desetinu.

Evidencí případů se tak mělo zabránit zbytečným výdajům, protože peníze z fondu byly zneužívány a hojně čerpány práce schopnými, vyhýbajícími se práci a vrchnost nebyla ochotna sahat hlouběji do svých pokladen. Zdanila tak vše možné, aby se na financování podíleli i pracující poddaní. Bylo tedy nutné kompletně přeorganizovat dosavadní systém vyplácení dávek i financování fondu. S novým návrhem přišel B. J. Spatzierer, který jej vrchnosti předložil 29. prosince 1779 (Buquoyová, 1985 b, s. 282). Podoba návrhu byla následující.

Hlavními představenými fondu byli faráři, kteří se starali o propagaci organizace během kázání. Ti evidovali chudé na svých farách a dělili je do třech, později čtyřech stupňů potřebnosti na základě zevrubného popisu. Jednalo se o staré, nemocné a postižené osoby, o svobodné matky, vdovy s dětmi a sirotky, což popisují dochované vyplněné formuláře tzv. *Popisy chudých*.¹² O naturalie a administrativu se starali neplacení pomocníci, účetní a písaři, kteří vedli účetní knihy. Fond byl jinak financován ze sbírek ze mší o svátcích a z darů do pokladniček, s důrazem na absolutní dobrovolnost. Z těchto prostředků byly vypláceny pravidelné týdenní almužny (Buquoyová, 1985, s. 283).

¹² Příloha 3 Popisy chudých

3.2 Popisy chudých

Pro analýzu popisů chudých na novohradském panství z konce 18. století jsem vycházela ze studia dobových materiálů v SOA Třeboň, kde jsem pořídila také několik fotografických záznamů a kopií. Jednalo se o originály popisů chudých z let 1783-1784, několik dopisů hraběti Buquoyovi s prosbami o podporu a účetní výkazy příspěvků a podpor.¹³ Díky těmto záznamům a objemu dalších odborných materiálů, týkajících se této problematiky, lze podrobně analyzovat systém novohradské chudinské péče.

Popisy chudých na panství Nové Hrady z konce 18. století evidují a specifikují chudinu z celkem 14 ústavů panství. Jedná se o fary Nové Hrady, Stropnice, Dobrá Voda, Benešov nad Černou, Malonty, Pohoří na Šumavě, Kaplice, Blansko, Soběnov, Velešín, Trhové Sviny, Žumberk, Rychnov nad Malší a později přibyla ještě Terčí Ves. Obyvatelé těchto vesnic byli rozlišeni podle potřeby, věku, pohlaví, rodinného stavu, počtu dětí, životních poměrů, příčin chudoby a možnostech pracovního uplatnění (Buquoyová, 1985a, s. 40, 49). Rozlišení schopnosti a neschopnosti pracovat je typickým rysem osvícenské chudinské péče. Do té doby se přihlíželo jen k zaviněné, či nezaviněné chudobě. Tyto údaje pak byly zapsány do formulářů uspořádaných do tabulek, do nichž se mohly vpisovat ještě případné změny situace ve zvláštní kolonce. Podle zjištěných záznamů byla vyplácena spravedlivá podpora podle potřeby. Práce schopným mělo být dále pomáháno k uplatnění, práce neschopným měla být zajištěna alespoň minimální almužna. Nedůstojní žebráci, kteří se práci vyhýbali, kriminálníci a tuláci byli z evidence úplně vynecháni.

Pro ukázkou uveďme pár příkladů jednotlivých případů v popisech uvedené Buquoyovou (1985a, s. 43-44):

Magdalena Pechová ze Soběnova, 48 let, je úplně chromá, nemůže vůbec pracovat, její muž může spravovat trochu bot a děti chodí pro matku žebrat.

Václav Tausch z Pasek u Dobré Vody, 86 let, je nemocný, obě nohy chromé, žena pomatená.

Magdalena Schubartová z Nových Hradů, 13 let, padla na ní bedna a zle jí zřídila.

¹³ Příloha 2 Prosba o podporu

Maria Praseková z Malého Pořešína, 40 let, padlá osoba, sama by mohla pracovat, ale kvůli dětem žije mizerně a chodí žebrať a přede.

Sirotek, matka kvůli krádeži ve vězení.

Co se týče věkové struktury, tak je z těchto záznamů patrné, že chudobou trpěly více ženy a nejvíce jich bylo ve věku mezi 60 – 70 lety. Jako důvod této skutečnosti vidí Buquoyová (2004, s. 110) v ovdovění žen starých mužů, zatímco starší muži, pokud se dožili vyššího věku, měli mladší ženu ještě schopnou práce. Jednou z příčin chudoby bylo tedy stáří, které bylo dále rozlišeno na kategorie podle věku a tedy možnosti ještě alespoň zčásti pracovat. Dále to byly nemoci a postižení, nebo nepříznivá situace v rodině.

Nemoci a postižení bylo rozlišeno podle příčin vrozených, či získaných, a dále ještě specifikované, o které postižení se jedná. Na panství žilo několik chromých, slepých, němých i hluchých a téměř 30 jedinců bylo duševně chorých (Buquoy, 1985a, s. 49).

Tíživá situace v rodině se týkala ovdovělých, nebo opuštěných žen i mužů, svobodných matek, sirotek a dětí rodičů ve výkonu trestu. Problém byl i v bezdětných rodinách, protože děti v té době představovaly budoucí živitele svých rodičů. Čím více bylo dětí v rodině, tím méně bylo těchto rodin evidováno (Buquoy, 1985a, s. 51-53).

Jako možnosti uplatnění bývá uvedeno *pletení, vyšívání, ruční práce, tkání, vinutí přize, šití rukavic, správa bot, vázání košťat, oprava hodin, práce v zemědělství, služby a poslíčci, krejčovství, praní prádla, broušení pil, draní peří, zedníci, pastýři, tesaři i porodní báby* (Buquoy, 1985a, s. 55-57).

O častých a důkladných revizích v popisech svědčí četnost škrťů a přípisů.

Na základě důkladného mapování aktuálního stavu jednotlivců byly pak vypláceny pravidelné dávky podle míry potřeby. Způsob rozdělování podpor popisuje Buquoyová (2004, s. 78) takto:

Bylo stanoveno existenční minimum na osobu, které obnášelo třetinu výdělku nádeníka, což představovalo 4 krejčary denně, protože nádeník musel – při 66 neplacených svátcích z 4 vydělaných krejčarů často živit ještě celou rodinu. Zcela práce neschopní dostávali plnou podporu („celou dávku“), z části práce neschopní buď půl

dávky („2 krejčary“), nebo čtvrt „dávky“. (Ve Vídni pak obnášela celá dávka 8 krejčarů, v Praze 6 krejčarů, podle výše životních nákladů).

Čtyři krejčary byla ovšem hodně hubená almužna srovnatelná s náklady na vězně stravované jednou denně. Často docházelo k vyplácení dávek v naturáliích, což mělo zabránit k opakovanému žebření, pokud by chudí nedovedli s almužnou hospodařit. Také vyhlídka, že ve stáří dostanou jen třetinu své mzdy, jak bylo stanoveno, nutila poddané setrvat v zaměstnání, jak jen to půjde.

Tyto popisy vlastně představovaly jakousi vůbec první statistiku v Evropě, která navíc sloužila k odhalení příčiny chudoby, tedy i o možnostech její prevence. Touto problematikou se dosud nikdo nezabýval. Chudí měli do doby osvícenství zcela jiné postavení ve společnosti, stáli na okraji zájmu a na chudobu bylo pohlíženo jako na vůli boží, proto nikdo na odstranění chudoby ani nepomyslel. Rozlišovala se pouze chudoba zaviněná, které by měl člověk čelit trestem, a nezaviněná, která by měla být zmírněna láskou k bližnímu. Novým úhlem pohledu osvícenských reformátorů na chudobu tedy bylo, že mapování příčin chudoby je její prevencí a lze tak podstatně zmírnit sociální problémy ve společnosti. Měli tedy zájem řešit tuto otázku (Buquoyová, 1985a, s. 37).

Novohradský model byl takto předložen vrchnosti a po přijetí návrhu sociální reformy dal hrabě Buquoy v roce 1780 postavit tzv. novohradský chudinský institut, jehož působnost byla ještě téhož roku dále rozšířena na farnosti Rožmberk nad Vltavou a Libějovice (http://www.kohoutikriz.org/data/w_buquo.php). Tím byla reforma v podstatě zahájena.

Organizace chudinského institutu byla zřízena tedy za účelem spravedlivého přerozdělování milodarů pro chudé. Šlo o hospodaření s fondem, ne přímo o chudobinec pečující o potřebné. Zřídila jí nově vzniklá filantropická společnost vystupující pod názvem „Společnost lásky k bližnímu“. Představeným společnosti se stal hrabě Buquoy, tajemníkem později Spatzierer. Členové byli převážně faráři, ovšem mohl vstoupit i nekatolík, protože jak Spatzierer uvádí v informačním spisu chudinského ústavu, *Přikázání lásky k bližnímu není jen náboženské přikázání, ale též zákon, vepsaný do lidského srdce nesmazatelným písmem, nemůže tedy být nikdo vyjímán, ať je jakéhokoli stavu, náboženství nebo pohlaví.* (Buquoyová, 2004, s. 80). Mohl tedy vstoupit každý, kdo chtěl pomáhat chudým. Ti všichni se zavázali k podpoře institutu. Prostředky vložené do fondu Buquoyem a členy společnosti plus vybrané milodary byly přerozdělovány chudým podle návrhu Spatzierera.

Tomuto jednotnému okresnímu chudinskému ústavu, v čele s hrabětem Buquoyem, podléhaly ostatní menší okrsky. Ty měly pravidelně vykazovat výsledky svého hospodaření, a pokud bylo v nějakém okrsku nedostatek prostředků k přerozdělení, musel jiný okrsek s dostatkem prostředků vypomoci těm slabším. Podstatnou změnou v systému byla tedy centralizace, solidarita a již zmiňované rozdělování chudých a nemocných do různých kategorií, podle kterých byla volena potřebná péče, tedy specializace. Díky tomuto systému bylo možné zefektivnit pomoc potřebným a dá se mluvit i o počátku prevence proti nežádoucím jevům ve společnosti, což dokazuje například výrazné snížení kojenecké úmrtnosti nalezců a vražd dětí po zřízení porodnic pro svobodné matky s nalezcem, který zprostředkoval děti do pěstounské péče (Buquoyová, 2004, s. 100). Také zákaz trestání „padlých žen“ a podání pomocné ruky těmto nešťastnicím snížilo počet umělých potratů. Tento model institutu pro veřejnou sociální péči byl vlastně jakýmsi předobrazem dnešní podoby neziskových charitativních organizací (Hokr, 2007, s. 59).

O novohradském chudinském institutu napsal Spatzierer dva informační spisy. První byl vydán v roce 1780 *Zuverlässige und ausführliche Nachricht von dem Armen-Institute, welches auf den gräfl.-Buquoischen Herrschaften in Böhmen im Jahre 1779 errichtet worden*, v překladu (Jistá a důkladná zpráva o Institutu aneb Založení pro chudé, jenž na hraběcích Buquoyských panstvích v Čechách roku 1779 zřízeno bylo), druhý v roce 1782 *Zweite Nachricht von dem Fortgange des Armeninstituts, welches auf den gräflich Buquoischen Herrschaften in Böhmen im Jahre 1779 errichtet worden*. (Druhá zpráva o institutu). Pro velký zájem bylo dotisknuto dalších 2000 kusů prvního spisu v němčině a 1000 kusů druhého v češtině (Bezecný, 2006, s. 435).

Zprávy o novohradské reformě chudinské péče se rychle šířila po celé monarchii. Okolní města zřizovala ústavy po novohradském vzoru, včetně Schwarzenberských panství. Vlna nadšení postupovala dál na sever i do Rakouska. Například v Praze se zřízením ujal řád Maltézských rytířů, nebo v severních Čechách rod Kinských. To oslovilo i samotného císaře Josefa II. Proto na jaře v roce 1783 požádal J. N. Buquoye, aby mu pomohl zřídit podobné instituty v Dolním Rakousku i ve Vídni (Buquoyová, 1982, s. 262-263).

Císař měl jisté představy o sociální péči. Uvažoval nad tím už od roku 1780. Upřednostňoval „otevřenou“ péči, aby se potřebné péče dostalo co nejširšímu okruhu chudých, tedy mimo zdi útulků a špitálů. Organizaci chtěl svěřit církvi. V tom viděl

podstatnou úlevu pro stát (Winter, 1945, s. 183). Císař chtěl, aby se tohoto úkolu ujala jediná charitativní organizace jako centrální správa všech zařízení, která bude postupovat podle jeho zásad. Za vhodnou tohoto poslání považoval Společnost lásky k bližnímu. *Ostatní náboženská bratrstva, která považoval za neopodstatněnou, scestnou formu zbožnosti*, nařídil zrušit, jejich jmění ve výši bezmála milionu zlatých rozdělit, a to jednou polovinou pro chudinskou péči, druhou školskému fondu Buquoyové (2004, s. 92). Císař tedy rozšířil působnost Společnosti, která již byla od roku 1781 schválena papežem, a zahájil reformu pro celou monarchii.

Buquoy, jakožto nově jmenovaný prezident dvorské nadační komise založené 17. dubna 1784, dostal volnou ruku v budování dalších nemocnic, porodnic a ústavů pro choromyslné v tomto duchu. Tím vedl celou reorganizaci sociální péče a zdravotnictví v monarchii. V této funkci působil do roku 1787, kdy byla reforma téměř dokončena (Buquoyová, 2004, s. 106).

Podle rakouského vzoru proběhla sociální reforma taktéž v Čechách, ačkoli zde již nějakou dobu probíhala. Novohradská reforma se tak dá označit za první pokus o systematickou, komplexní, otevřenou veřejnou sociální péči v celé střední Evropě. Samozřejmě, že obdobná zařízení vznikala i v jiných zemích už dříve a Buquoy byl těmito myšlenkami ovlivněn, osvícenské tendence byly „v módě“, ale nikdo tento model neuvedl do praxe komplexně v takovémto systému.

Zřízením zemského chudinského ústavu v Čechách byl roku 1786 pověřen Ferdinand Kindermann, který již působil jako ředitel chudinského ústavu pro Čechy (Buquoyová, 2004, s. 104). Bylo to jakési „ministerstvo“ pro chudinskou péči.

K financování všech těchto zařízení byla nutností důkladná propagace, o čemž vypovídá množství informačních spisů. Ale ani to nestačilo. Pozdější finanční problémy vedly k neshodám Jana Buquoye s císařem, který odmítal dál podporovat ústav ze státní pokladny. Taktéž představám Buquoye o vytváření pracovních příležitostí v pracovnách pro ty, kteří pracovat chtěli, a většího policejního tlaku na ty, kteří se práci vyhýbali, již nebyl nakloněn. V tom Buquoy viděl nemožnost naplnění původního smyslu reformy. Císařův záměr spočíval hlavně v omezení žebroty (Buquoyová, 2004, s. 106).

Model buquoyovského sociálního systému fungoval až do příchodu velkých politických, hospodářských a demografických změn v 19. století, které měly za následek snižování ekonomické úrovně obyvatelstva. Vleklé války, nedostatek finančních

prostředků pro narůstající počet chudých a nevěle mocipánů přispívat do fondu, vedlo k postupnému zániku systému v této podobě.

4 VYBRANÉ OSOBNOSTI

4.1 Jan Nepomuk Buquoy

Jan Nepomuk Buquoy se narodil 26. června 1741 v Praze na Starém Městě jako pátý z devíti dětí hraběte Františka Leopolda Buquoye- nejvyššího zemského hofmistra Království českého a hraběnky Gabriely Roggendorfové, setřenic Františka Leopolda. Svá studia zahájil v Praze na Karlovo-Ferdinandově univerzitě a dokončil je doktorskou prací z oblasti veřejného práva v roce 1762. O tři roky později, 9. dubna 1765, se oženil s hraběnkou Terezií Paarovou, s kterou byl taktéž v příbuzenském poměru, jako byli jeho rodiče (Buquoyová, 2004, s. 7-14).

Jan Nepomuk Buquoy byl jedním z členů významného, původně západoevropského šlechtického rodu Buquoyů, kteří vstoupili na území Českého království v 17. století a působili zde více než tři století, především pak na jihovýchodě Čech. Zde Buquoyové od roku 1620 vlastnili rozsáhlá panství Nové Hradky (120 vesnic a měst), Rožmberk (72 vsí a městeček) a Libějovice u Vodňan (39 vesnic) (Koblasa, 2002. s. 19, 46).

Buquoyové jsou přímo typičtí v péči o poddané, podpoře zaměstnanosti a církve. Mnoho jejich členů se věnovalo charitativní činnosti a pečovalo o chudé a nemocné. Jan Nepomuk nebyl tedy žádnou výjimkou a pokračoval v úsilí svých předků.

Hrabě Buquoy chtěl ale chudobě na svém panství hlavně předcházet. Velkou pozornost proto věnoval nejen školství a sociálnímu dění, ale usiloval také o hospodářský rozmach svého panství. Díky racionálním ekonomickým úvahám využil podmínky po třicetileté válce v podobě levné pracovní síly, dostatku žádaného palivového dřeva v lesích v době tzv. dřevní krize, dostatku křemene a sklářských písků k výrobě skla a bohatých vodních zdrojů, a tím dokázal zajistit lidem práci např. ve sklářských hutích a brusárnách skla, v lesnictví a zemědělství, ti tak nemuseli být odkázáni na almužnu. Taky jim tu práci usnadnil zaváděním nových metod jako třeba vybudováním systému pro splavování dřeva, díky čemuž odpadl náročný transport vytěžených kmenů a zrychlila se dodávka k odběratelům. Pro tyto účely byly splavněny říčky Černá, Malše a Pohořský potok. Za tento počín národohospodářského významu byla hraběti roku 1789 udělena císařská pochvala. Dále byly zakládány nové mlýny,

hamry, papírny, lihovary a pivovary, budovány rybníky a klazury sloužící jako podpůrné zásobníky vody pro splavování dřeva v období sucha. Hospodařilo se v lesích, byly zakládány obory, školky, bažantnice, stavěly se hájovny a myslivny. Hrabě si byl dobře vědom, že pro efektivní fungování lesního hospodářství potřebuje kvalitní odborníky, proto roku 1796 založil v Jakuli u Byňova lesnické učiliště. Zde byli vychováváni studenti později schopní racionálně spravovat lesy v panství i mimo něj (Buquoyová, 2004, s. 34-46).

Další prudký rozkvět novohradského panství a mnoho pracovních příležitostí přineslo rozšíření již zavedeného sklářství. Byly založeny další nové sklářské osady, kde dělníci získali za výhodných podmínek do dědičného nájmu pozemek, na kterém si mohli postavit dům. Protože práce bylo dostatek a přicházeli stále noví osadníci, kteří rádi využili nabízených výhod, začaly postupně vznikat vesnice v neobydlených částech Novohradských hor, kde bylo dostatek surovin k výrobě skla. Tyto jednotky často dostávaly jména podle členů buquoyského rodu (Jiřice, Bonaventura, Janovy Hutě, Pavlína, Terčí Dvůr, Terčí Huť, Leopoldov, Janova Ves, Malý Jindřichov a další), celkem jich bylo podle M. Buquoyové založeno na 330 (http://www.kohoutikriz.org/data/w_buquo.php). A protože Buquoy pamatoval i na duchovní blaho svých poddaných, nechával postavit nové kostely a fary ve větších vesničkách i v těchto zalesněných oblastech (Terčí Ves- dnes Pohorská Ves, Pohoří na Šumavě, Svatý Jan nad Malší...) (Buquoyová, 1985b, s. 281).

Sortiment těchto skláren byl různý. Vyrábělo se sklo průmyslové i dekorativní. V Pohoří na Šumavě se vyráběly tabule skla pro velká okna domů a paláců, tabule pro výrobu zrcadel. Specialitou sklárny v Pohoří byla podmalba skla převážně s motivy svatých, toto zboží bylo vyhledávaným artiklem na poutích a jarmarcích. Vysoce kvalitní křišťálové sklo, vyráběné v huti Stříbrný Vrch a broušené v dílně v Údolí u Nových Hradů, zase bez problému konkurovalo sklu anglickému (Hajer, 2009, s. 241-243).

Zvláštností ve výrobě buquoyského skla je tzv. hyalit. Je to speciální nenapodobitelný druh černého skla, které se vyznačuje nepropustností světla, vysokým leskem a mimořádnou tvrdostí. Vyráběl se též červený a mramorovaný hyalit a býval zdobený zlatem a broušením. Vynalezl ho v roce 1816 synovec Jana Nepomuka, Jiří František Augusta Buquoy (Buquoyová, 2004, s. 29).

Receptů na výrobu černého hyalitu je zveřejněno několik, ovšem tajemství jeho specifických vlastností je dnes již zapomenuto. Ani podle dostupných návodů výroby se zatím nepodařilo vyrobit sklo s typickou tvrdostí hyalitu.

Ukázka receptů výroby hyalitu:

ČERNÉ NEBOLI HYALITOVÉ SKLO

100 liber písku

60 liber potaše

4 libry soli

20 liber popelu

120 liber železných okují

Pokud nejsou k dispozici železné okuje, lze použít železné poliny nebo malé kousky železného odpadu z kováren, těch ale jen 80 liber (Fröhlich, Lněničková, 2006, s. 732).

Další varianta:

První tavba, při níž se změnil poměr strusky a potaše:

500 Pfundů drcené strusky a 125 Pfundů potaše.

Příprava kmene:

31 Pfundů hyalitových střepů

100 Pfundů předchozí taveniny železné strusky

10 Pfundů písku

10 Pfundů potaše

1 Pfund ledku

¼ Pfundu burelu

¼ Pfundu arzeniku

Následující tavba sestává opět z hyalitových střepů a připraveného kmene. Tu na základě rozdílné kvality železné strusky, kdy např. mnohokrát byla jen stěží tekutá, musel sklář obměňovat přísady receptur. Výroba hyalitu je nelehké umění. Velmi často se tavba nezdařila a nebylo možné ji použít k foukání do forem. Jestliže bylo k strusce vsazeno příliš mnoho vápníku, foukaná skla při chlazení praskala a nebylo možné je dále použít (<http://www.spolecnahistorie.eu/cz-projekt.html>).

Buquoyské sklo bylo díky své kvalitě žádaným artiklem nejen u nás, ale i po celém světě.

Pozdějším napodobováním hyalitového skla levnějšími imitacemi, konkurencí velkých skláren na severu země a vyčerpáním dřevních surovin v novohradských lesích, došlo k úpadku skláren a jejich postupnému rušení. Huťmistrů a kvalifikovaných dělníků odešli za prací do šumavských skláren a na sever Čech (Hajer, 2009, s. 244-245).

J. N. Buquoy byl ale nejen výborným hospodářem, ale také aktivním politikem. Jako vůdce radikální stavovské opozice na českém zemském sněmu 1790-91 bojoval proti vídeňskému centralismu s cílem vytvořit nový moderní lépe uspořádaný stát, ve kterém by byla zabezpečena individuální práva lidu (Buquoyová, 2004, s. 122). Byl ale aktivním členem ještě dalších organizací. Koblasa (2002, s. 29) uvádí soukromou Společnost přátel umění v Praze, Dolnorakouskou vlastenecko-hospodářskou společnost, Královskou hospodářsko-vlasteneckou společnost v království Českém, nebo Šlechtickou akademii v Praze. Pro svou širokou působnost, filantropický postoj vůči poddaným a pokrokové myšlenky si právem získal dobré jméno nejen v Čechách, ale i v zahraničí.

Zemřel 18. dubna 1803 na svém panství v Nových Hradech jako bezdětný. Panství po něm zdědil jeho synovec hrabě Jiří Buquoy (Buquoyová, 2004, s. 7).

Novohradské panství patřilo Buquoyům až do poloviny 20. století. S koncem druhé světové války (r. 1947) byli Buquoyové nuceni odejít z Čech a ocitli se v Rakousku, poté v Bavorsku bez nároku na majetek zkonfiskovaný už v r. 1945 na základě tzv. Benešových dekretů. V Německu tak začala nová existence rodu, která trvá dodnes (Koblasa, 2002, s. 41).

4.2 Johann Ignaz von Felbiger

J. I. Felbiger se narodil 6. ledna 1724 ve slezském Velkém Hlohově. Po absolvování gymnázia vystudoval teologii. Díky svému filantropickému myšlení dospěl k názoru, že je nutné zkvalitnit výuku dětí a tím je lépe připravit na jejich budoucí uplatnění. To jediné zcela novou metodou vyučování a vzdělanými učiteli, načež zvedl roku 1761 na zaháňské farní škole nový školní řád a tzv. Zaháňskou metodu, z které se dále odvíjelo také celé rakouské školství (Mrzena, 1980, s. 5). Pro svou práci zřídil tiskárnu knih, z které začaly vycházet nově koncipované učebnice, metodické příručky pro učitele a spisy, které předcházely pozdější „Knize metodní“. Od roku 1765 již Felbiger spravoval celé školství ve Slezsku a Kladsku (Štverák, Mrzena, 1986, s. 19-32).

Pro velký ohlas metody byl pozván 1. května 1774 Marií Terezií do Vídně, aby jí zavedl taktéž v Rakousku. Pod jeho vedením byl poté dokončen navrhovaný jednotný školní řád pro všechny země rakouské monarchie. Rok poté, roku 1775, vznikla zmiňovaná „Kniha metodní“ (Štverák, Mrzena, s. 34).

Kniha metodní vznikla po Felbigerových úvahách nad osobností učitele. Felbiger jej vnímal jako zprostředkovatele lidového vzdělávání, který by měl být schopen svým žákům něco předat. Ovšem během kritického hodnocení dosavadních kvalit učitelů bylo jasné, že je nezbytné upravit jejich přípravu pro tento úřad. Učinil tak nejprve svými spisy z let 1772 *Eigenschaften, Wissenschaften und Bezeigen rechtschaffener Schulleute*. (Vlastnosti, vědomosti a spravedlnost učitelů), znovu přepracovaném v r. 1774 *Notwendiges Handbuch zum Gebrauch der Lehrer in den deutschen Schulen* (Nezbytná příručka k potřebě učitelů německých škol), které představují návody, rady a přehledy pro učitele, jak připravit nejprve sami sebe pro kvalitní výchovu a potom, jak učit a vychovávat své žáky. Sloučením a přepracováním těchto dvou spisů k aktuálním potřebám školství vznikla v roce 1775 Kniha metodní, která byla následně přeložena do několika jazyků, včetně češtiny v roce 1777. Ta se stala nepostradatelnou příručkou učitelů po několik desetiletí (Štverák, Mrzena, 1986, s. 32-43).

Felbiger zastával svůj úřad vrchního ředitele až do smrti Marie Terezie. Po neshodě s císařem Josefem II. ohledně reformy vojenských škol byl vyhnán na proboštví do Prešpurku (Bratislavy), kde pokračoval ve své práci a čelil útokům

svých nepřátel kritizujících jeho práci. V důsledku nemoci a vyčerpání zde 17. května 1788 také zemřel (Štverák, Mrzena, 1986, s. 30).

J. I. Felbiger je považován za jednoho z nejvýznamnějších reformátorů v dějinách pedagogiky. Rozsahem svého díla dosáhl celkového povznesení úrovně prostých lidí a učitelů. Díky svému organizátorskému talentu a houževnatosti v úsilí o nápravu lidstva, kterou spatřoval ve výchově, je Štverákem a Mrzenou (1986, s. 31) právem nazýván mužem „vnitřního ohně a velké odvahy“.

Spisy:

- *Eigenschaften, Wissenschaften und Bezeigen rechtschaffener Schulleute* (Vlastnosti, vědomosti a spravedlnost učitelů). 1772
- *Notwendiges Handbuch zum Gebraucht der Lehrer in den deutschen Schulen* (Nezbytná příručka k potřebě učitelů německých škol). 1774
- *Die wahre saganische Lehrart in den niederen Schulen* (Opravdový zaháňský vyučovací způsob na nižších školách). 1774
- *Methodenbuch für Lehrer der deutschen Schulen in den k.k. Erbländern, darinen ausführlich gewiesen wird, wie die in der Schulordnung bestimmte Lehrart nicht allein überhaupt, sondern auch bei jedem Gegenstande, der zu lehren befohlen ist, solle beschaffen sein, nebst der genauen Bestimmung, wie sich die Lehrer der Schulen in allen Teilen ihres Amtes in gleichen die Direktoren, Aufseher und Oberaufseher zu bezeigen haben, um der Schulordnung das gehörige Genügen zu leisten* (Kniha metodní). 1775
- *Anleitung zur Erkenntnis der Gründe und des Verfahrens bei der Landwirtschaft* (Návod k poznání základních postupů v zemědělství).
- *Anekdoten ur Geschichte des Angriffes und der Verteidigung der Normalschulen in den k.k. Staaten* (Krátké vtipné historky o dějinách útoku na normální školy v rakouských dědičných zemích i jejich obrany) (Štverák, Mrzena, 1986)

4.3 Ferdinand Kindermann

Ferdinand Kindermann je významnou osobností v dějinách sociální pedagogiky. Svými sociálně pedagogickými myšlenkami uvedenými do praxe a úspěšně rozšířenými daleko za české hranice se podílel na vzniku oboru sociální pedagogiky, v poslední době stále více poptávané.

Narodil se 27. září 1740 v obci Königswalde (dnešní Království) u Šluknova v domku č. 215 v průmyslově vyspělém severočeském regionu. Mrzena (1980, s. 17) uvádí počet jeho sourozenců na pět, měl tedy čtyři sestry a jednoho bratra. V tomto severočeském výběžku Českého království prosperoval hlavně textilní průmysl a sklářství. Protože otec malého Ferdinanda obchodoval s plátnem, dle Hanzala (1998, s. 10) je pravděpodobné, že rodina bídou nijak netrpěla. Kindermann měl tedy možnost navštěvovat školu a jako velmi nadaný žák jí také úspěšně zakončil.

Po zakončení školy ve Šluknově studoval gymnázium pravděpodobně v Zaháni, které zřídil opat Felbiger. Že Kindermann studoval gymnázium právě v Zaháni je podle Zeilové (1966, s. 379) patrné z dochované korespondence adresované Kurzovi ještě před uskutečněním Kindermannovy studijní cesty do Zaháně roku 1771. V této korespondenci se Kindermann zmínil o dřívějším setkání s Felbigerem: *...v Saganu chci navštívit pana preláta a prohlédnout si školu, jejíž sláva se rozšířila po celé Evropě. Jsem opravdu zvědav, zda ctihodný pan prelát je ještě ten laskavý Felbiger. Zním ho jako člověka, který dokázal propojit státnickou moudrost s náboženským zanícením. Vytvořil systém výchovy mládeže a s úspěchem ho prosadil, stejně tak vychovává celé národy a uvádí je v úžas.* Dle těchto slov se dá říci, že právě Sagan bylo místo studia mladého Kindermanna a mělo na něj nepochybně velký vliv.

V roce 1760 zahájil studia filozofie a teologie na Karlově univerzitě, kde se na přednáškách profesora Seibta seznámil se svými pozdějšími spolupracovníky J. N. Buquoyem a B. J. Spatzierem (Buquoyová, 2004, s. 68). Zde také pravděpodobně poznal svého učitele a pozdějšího podporovatele H. T. Kurze (Zeil, 1966, s. 376-378).

V roce 1766 byl vysvěcen na kněze a v tomto roce získal taktéž doktorskou hodnost (Štverák, Mrzena, 1986, s. 49).

Po studiích působil jako kaplan v Teplicích a od roku 1771 jako katecha na dívčí škole při klášteře Voršilek v Praze na Hradčanech. Poté, co byl hrabětem

J. N. Buquoyem povolán do jihočeské Kaplice, aby se věnoval tamní škole, odešel do Zaháně prohloubit své pedagogické dovednosti. Po návratu, od roku 1772, působil na novohradském panství hraběte Buquoye a jako děkan zde zahájil reformu obecného školství (Štverák, Mrzena, 1986, s. 50).

Od 1. ledna 1775 vstupuje v platnost tereziánský školský zákon, a tak je povolán do Prahy, aby pokračoval v reformě školství podle kaplického vzoru pro celé Čechy jako vrchní zemský školní dozorce. Zde stál taktéž u zrodu tzv. normální školy, která byla střediskem učitelského vzdělávání v Čechách, respektovaná i v zahraničí a dále založil vzorovou školu pro tiskaře knih, kde vycházela řada učebnic (Hanzal, 1998, s. 16).

V roce 1777 byl Kindermann jmenován děkanem kolegiální kapituly U všech svatých v Praze a 18. dubna téhož roku povýšen do rytířského stavu, čímž mu byl udělen predikát von Schulstein. Tohoto roku byl také, jako jeden z členů mise, vyslán na jižní Moravu urovnat náboženské nepokoje pramenící z nespokojenosti poddaných i kněží se situací v zemi (Hanzal, 1998, s. 34).

29. června 1782 byl jmenován proboštem vyšehradským kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla, kde měl nahradit místo po proboštu Česlavu hr. Schaffgotsch, který zemřel 17. října 1781. V této funkci se měl Kindermann nadále starat o školství a zřizovat další hlavně industriální školy, o které byl ve světě zájem (např. v Německu, v Rusku...). K tomuto účelu vydal *Kurze Beschreibung von der Entstehung und Verbreitung der Industrialklassen in der Volksschulen der Königreich Böhmens*. (Stručný popis vzniku a šíření průmyslových tříd v národních školách Království Českého) (Hanzal, 1998, s. 36). Na Vyšehradě byl také přítomen slavnostního vysvěcení vyšehradské školy r. 1788, kde pronesl řeč o možnostech, jak zmírnit lidskou bídu (Hanzal, 1998, s. 41).

Poté se stal kanovníkem u sv. Víta na Hradčanech. To posílilo jeho vliv v rámci státní a církevní správy. Tohoto vlivu ovšem nevyužíval ve vlastní prospěch, ale ve prospěch potřebným. Například Hanzal (1998, s. 38) zmiňuje jeho „orodování“ za světově uznávaného učence Josefa Dobrovského, kterého měl Kindermann možnost poznat při překládání knížek pro normální školu, nad kterým byla vznesena pochybnost o jeho pravověrném myšlení a jednání.

16. ledna 1790 se stal Kindermann biskupem v Litoměřicích a byl posvěcen ve svatováclavské kapli. Měl zaujmout místo po Emanuelu Arnoštu hr. Waldsteinovi,

který 7. prosince 1789 zemřel. S jeho jmenováním ale hrozilo zrušení kapituly. Kindermann odvrátil tuto hrozbu rozpravou s císařem ve Vídni (Hanzal, 1998, s. 41). Ve svém novém poslání se zavázal, že se bude dobře starat o celou diecézi, pečovat o děti, chudé a potřebné. Což také učinil. Péči o chudé svých podřízených nadále sledoval (Hanzal, 1998, s. 47-49). Velkou pozornost věnoval také školám, úrovni učitelů, školní docházce a zájmu rodičů o školy.

1799 jej postihla mrtvice, přesto ještě stačil 5. července pořídit testament. Na léčení v Karlových Varech se jeho stav částečně zlepšil, ovšem po dalším neúspěšném léčení v Praze 25. května 1801 zemřel (Hanzal, 1998, s. 54).

28. května byl Kindermann pohřben v Litoměřicích. Pohřbu se účastnilo mnoho věřících a kněží z celé diecéze, ovšem bez přítomnosti významných duchovních osobností. Jako důvod proč tomu tak bylo a proč nebyl Kindermann pohřben v katedrále sv. Štěpána, nebo proč o této události média téměř mlčela a proč jeho památka upadla v zapomnění, vidí Hanzal (1998, s. 54) ve změně režimu s nástupem císaře Františka I., který odmítal v podstatě vše svobodně smýšlející.

Dalšího Kindermannovo uznání se dostalo až v roce 1833, kdy byla na jeho rodném domě v Království umístěna pamětní deska a taktéž roku 1884 byla odhalena pamětní deska na domu kaplické měšťanky. Těsně po válce, za komunistického režimu, byla opět odstraněna. Dnes stojí na náměstí v Kaplici nový pomníček s jeho jménem (http://www.kohoutikriz.org/data/w_kinde.php).

Spisy:

- *Nachricht von der Landschule zu Kaplitz in Böhmen unter dem Schutze Sr. Excellenz des Herrn Grafen von Buquoy.* (Zpráva o zemské škole v Kaplici v Čechách pod ochranou jeho excelence pana hraběte Buquoye) Prag, 1772, 1774 (Buquoy, 2004).
- *Noch ein Wort über die Armenversorgung.* Prag, 1790.
- *Gedanken über die Mittel, den Religionsunterricht der verbesserten Gemeenschulen unter der Erwachsenen zu verbreiten nebst einer Ankündigung zweier Preisaufgaben zur Verfassung eines erbaulichen Lesebuchs fürs Volk, und einer fasslichen und kernigen Erklärung*

der allgemeinen Religions – und Kirchenbräuche für Volkslehrer usw. Prag, 1790.

- *Über die beste Bekerhungsart.* Prag, 1795.
- *Kurze Beschreibung von der Entstehung und Verbreitung der Industrialklassen in der Volksschulen der Königreich Böhmens* (Stručný popis vzniku a šíření průmyslových tříd v národních školách Království Českého) (Hanzal, 1998).

4.4 Bernhard Joseph Spatzierer

B. J. Spatzierer se narodil 29. ledna 1745 v Libějovicích jako nejstarší z deseti sourozenců. Své dětství strávil v Nových Hradech na panství hraběte Boquoye, kde jeho otec působil jako vrchní ředitel celého novohradského panství. V Praze vystudoval univerzitu a poté působil na novohradském panství jako tajemník hraběte Jana Nepomuka Buquoye. Velkou měrou se podílel na reformě školství i chudinské péče. Jako tajemník Společnosti lásky k bližnímu, kterým byl zvolen v roce 1781, vedl organizaci nově vzniklého chudinského ústavu novohradského panství a úzce spolupracoval s veřejností (Buquoyová, 2004, s. 82).

Spatzierer byl na Nových Hradech také archivářem. Jak uvádí Koblasa (2002, s. 62) u velkých šlechtických rodů bylo obvyklé o své písemnosti pečovat, a kvůli dosavadnímu nesystematickému uspořádání spisů a listin, zavedl nový praktický pořádací systém archivnictví, který blíže popisuje Stejskal (2006, s. 659). Archiválie uložil do polic do přehledně označených uzamykatelných skříněk se zásuvkami, zabezpečujících taktéž určitou ochranu před poškozením a uložil je v suchých, dobře zabezpečených místnostech starého novohradského zámku. Tímto způsobem se archiválie uchovávaly téměř sto let. Dalšímu, ještě přehlednějšímu přeuspořádání archivu do přehledných katalogů, došlo roku 1881, kdy se archivu ujal buquoyský služebník, historik a spisovatel Anton Teichl.

Po skončení 2. světové války byl archiv významně poškozen, došlo ke ztrátě cenností jako např. řádu Zlatého rouna, nebo maršálovy hole (Koblasa, 2002, s. 62). Po konfiskaci majetku v roce 1945 byly veškeré knihy a písemnosti uloženy v SOA Třeboň, kde je o ně pečováno dodnes.

Spisy:

- *Zuverlässige und ausführliche Nachricht von dem Armen-Institute, welches auf den gräfl.-Buquoischen Herrschaften in Böhmen im Jahre 1779 errichtet worden.* (Jistá a důkladná zpráva o Institutu aneb Založení pro chudé, jenž na hraběcích Buquoyských panstvích v Čechách roku 1779 zřízeno bylo) Prag: Normalschulbuchdruckerei, 1780.
- *Zweite Nachricht von dem Fortgange des Armeninstituts, welches auf den gräflich Buquoischen Herrschaften in Böhmen im Jahre 1779 errichtet worden.* (Druhá zpráva o institutu) Prag: Normalschulbuchdruckerei, 1782 (Buquoyová, 2004, s. 82).

O B. J. Spatzierovi existuje jen málo záznamů z jeho života.

5 OSVÍCENŠTÍ REFORMÁTOŘI V KONTEXTU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Sociální pedagogika je aplikovaným odvětvím pedagogiky, jehož hlavním předmětem zkoumání je výchova zaměřená na preventivní působení proti nežádoucím společenským jevům. Cílem sociálních pedagogů je pomoc při socializaci a akulturaci jedince a smyslem jejich práce je vytváření příznivých životních podmínek ve společnosti. Je tedy úzce spjata se sociologií.

Také orientace snah osvícenských reformátorů reflektuje podporu společnosti s cílem odstranění sociálních problémů tehdejší doby. Osvícenští reformátoři viděli cestu sociální profylaxe ve stylu výchovy, který hlásal již Jan Amos Komenský. Vraceli se k jeho inspirativním myšlenkám o redukci teorie ve výuce a naopak posílení praktické výuky, kterou vnímali jako důležitou součást edukace pro vývoj a vzdělávání dětí. Jejich cílem bylo rozvíjení osobnostních rysů dětí, vedení ke zdravému životnímu stylu, učení vytvářet si kolem sebe příznivé životní prostředí a žít plnohodnotný život ve své společnosti, tedy socializovat. Pedagogika v jejich pojetí měla tedy jednoznačně sociologické aspekty. Také podporu potřebných, a nejen tu materiální, ale i duchovní, vnímali jako důležitou součást modelace společnosti. Společnost celkově zdravá, schopná přežít, rozvíjet se a obohacovat stát, jak je uvedeno již v úvodu, to byla představa, kterou se snažili uskutečnit. Tyto myšlenky uvedli do praxe v širokém rozsahu a započali tak modelaci společnosti do nové, lepší podoby. Již zde jsou tedy patrné kořeny sociálně pedagogického oboru.

Největší podíl sociálně pedagogického úsilí měl nepochybně Ferdinand Kindermann. Hlavním pilířem jeho práce byla víra o všemocnosti výchovy pro nápravu společnosti. Věřil, že zoufalou sociální situaci společnosti dokáže zlepšit jen výchova, kterou je nutné od základu změnit. Základem byla rovnost práv na vzdělání všech, bez rozdílů stavu, pohlaví a náboženství. Právo na vzdělání měly mít i děti zdravotně a sociálně znevýhodněné, včetně dětí nově přichozích osadníků jiných národností. Integrace těchto dříve opomíjených vrstev měla zajistit jejich socializaci a tedy vzestup společnosti jako celku.

Kindermannova praktická, sociálně pedagogická práce spočívala v zavedení industriálního vyučování do škol a podílení se na vytvoření ucelené systematické sociální podpoře obyvatel. Kindermann měl silné sociální cítění a celé jeho působení

bylo založeno na jedné z církevních zásad, na lásce k bližnímu. Po celý svůj život pečoval o chudé, především o děti a hledal cesty z jejich tíživé situace. Jeho industrie, definovaná jako práce spojená s vynalézavostí, byla doslova revolucí v době osvícenství. Nejen, že se děti během výuky učily pracovním návykům a získávaly potřebné schopnosti pro své budoucí zaměstnání, přinášelo jim to také nemalé ekonomické výhody. Za svou práci byly odměňovány a někde výdělky postačily na provoz škol. To také přispělo ke značnému odlehčení státního rozpočtu. Industrie tak měla svou sociální podstatu, představovala určitou prevenci chudoby a tedy řešení jednoho z tehdejších problémů.

Sociální reforma, stejně významná jako školská, byla Buquoyovou tezí o nároku chudých na podporu společnosti a představovala vůbec první formu systematické péče o chudé. V podobě v jaké jí Buquoy zavedl, se stala předobrazem veřejné sociální péče podléhající státnímu dozoru. Buquoy prosazoval společný zájem o podporu školství a sociální péče. Díky velkému vlivu u císařského dvora dal postupně vzniknout systémové sociální práci v celostátním měřítku. Dříve měl stát menší podíl na péči o potřebné, v době osvícenství už prakticky dominantní. Odpovědnost za společnost tak přešla na stát.

Spolutvůrcem, organizátorem a hybnou silou reformy byl B. J. Spatzierer, jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách. Taktéž jeho návrhy hospodářské reformy představovaly cestu poddaných z nouze a opět odlehčení rozpočtů na podporu. Vytvářením nových pracovních míst se zvyšovaly ekonomické jistoty poddaných a výrazně klesaly náklady na péči o chudé. Problém vysoké nezaměstnanosti a nedostatku prostředků na podporu se tak výrazně eliminoval. Sociální podstata těchto snah je jasně patrná.

Tato trojice mužů spolu úzce spolupracovala a výborně se doplňovala. Jejich společným cílem bylo vyřešení řady problémů tehdejší společnosti a na nějaký čas se jim to také dařilo. Na tento počátek sociální profylaxe později navázala veřejná sociální péče a postupně sociálně pedagogická profese. Z uvedeného jasně vyplývá, že rozsáhlá činnost osvícenských reformátorů byla jednoznačně základem pro vznik oboru sociální pedagogika.

ZÁVĚR

Bakalářská práce je zaměřena na počátek postupně vznikajícího oboru sociální pedagogiky. Za jedny z historických kořenů oboru se považují osvícenské reformy školství a sociální péče z druhé poloviny 18. století a pohled na úplný počátek vývoje těchto oblastí nám může pomoci pochopit jednotlivé souvislosti přeměn až do dnešních podob. Podrobná analýza dané problematiky zachycuje úsilí osvícenských reformátorů o nápravu a vzestup společnosti a závěrečné hodnocení objasňuje kontext vzniku a rozvoje sociálně pedagogického oboru. Nyní můžeme shrnout poznatky ze studia daného tématu.

Osvícenské reformy školství a sociální péče se vyznačovaly především novým pohledem na výchovu a vzdělávání. Výchova získala novou, sociální podstatu a měla být východiskem řady společenských problémů. Velcí pedagogové 18. století se odvrátili od dosud běžného mechanického učení nic neříkající látky a upřednostnili multisenzoriální přístup pro zapojení všech smyslů a ne pouze paměti. Tento postup považoval za základ úspěchu již J. A. Komenský. Komenského myšlenky lze ovšem nalézt v celém systému reformem.

Cílem osvícenských reformátorů bylo probudit v dětech zájem a radost z učení a vychovat z mladého člověka myslící bytost s vnitřní kázní a odpovědností vůči sobě, rodině i celé společnosti. Kladli důraz na rozvoj individuality osobnosti a na sociální aspekty člověka. Vždy viděli člověka jako celek, podporovali ho, pomáhali mu, utvářeli jeho charakter, zprostředkovali mu vědění, rozvíjeli jeho schopnosti a dovednosti, pámatovali na jeho duševní a duchovní vývoj. Chtěli vidět člověka se vztahem k práci jako profylaxi sociálních problémů. Chudobu, která byla všude okolo, vnímali jako komplexní problém pramenící z nevědomosti a nezkušenosti. V prevenci tak viděli možnost jejího odstranění, nebo alespoň zmírnění.

Tyto reformy měly nejen humanistické, ale i ekonomické poslání, a to jak pro stát, tak pro lid. Do jisté míry došlo ke snížení tíživé sociální situace obyvatel, kterou dává do souvislosti Kasper, Kasperová (2008, s. 95) s poklesem procent analfabetů, vzrůstem všeobecné vzdělanosti a povznesením hospodářské a ekonomické úrovně státu. Z velké části byly odstraněny národnostní a náboženské předsudky, posílila se společenská tolerance. Filantropické myšlenky uvedených reformátorů v podstatě položily základ nové školské a sociální politiky, která vedla k postupné demokratizaci

těchto oblastí. Dá se proto mluvit o zcela nové kapitole pedagogiky a sociální péče, z nichž se začal postupně vytvářet myšlenkový proud sociálně pedagogického oboru.

Dnešní moderní společnost si naštěstí čím dál častěji uvědomuje potřebu prevence a případné terapie k řešení společenských problémů, a to díky současnému stavu naší společnosti, která po listopadové revoluci v roce 1989 prošla velkou změnou doprovázenou celou řadou negativních jevů nabírajících mnohdy až patologických rozměrů. Vysoká nezaměstnanost, neochota některých vrstev pracovat díky možnostem zneužívání sociálních dávek, rozmach civilizačních chorob, narušení morálních hodnot společnosti a další negativní jevy, to vše znovu otevírá prostor k aplikaci osvícenských myšlenek, které již upadly v zapomnění.

V historii lze mnohdy nalézt velmi inspirativní odpovědi na nejrůznější otázky. Vzpomeňme například Karla Heiricha Seibta, osvícenského profesora pedagogiky, a jeho spis *Rede von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit se Staats* (O vlivu výchovy na blaho státu). Jeho myšlenky, opírající se o morálku a ctnost jako podstaty státního blahobytu, mohly by být pro nás velkou inspirací ve snahách o nápravu tohoto žalostného stavu naší současné společnosti.

Smyslem této práce je proto připomenout tuto část české historie a rozšířit vědomostní obzor nejen studentům sociálních oborů, budoucím pečovatelům o naší společnost, ale také celé široké veřejnosti, která stěžejní aspekty této práce vnímá sice pozitivně, jak vyplynulo z ankety¹⁴, ale její povědomost o těchto významných událostech českých dějin je téměř nulová. Že je naprostá absence těchto vědomostí také v regionech kaplickém a novohradském je vážnou otázkou k zamyšlení těch, kteří pečují o zdokonalení nižšího školství. Také jim necht' je tato práce prospěchem, vždyť právě oni drží ve svých rukou moc nad tím, zda bude tato země zemí vzdělaných, poctivě pracujících lidí s pevnými morálními zásadami. Tento pohled do historie jim může pomoci vyvarovat se překážkám bránících rozvoji našich budoucích generací.

¹⁴ Příloha 5 Anketní dotazník

LITERATURA

BEZECNÝ, Zdeněk. *Buquoyský chudinský institut*. In: Novohradské hory a Novohradské podhůří-příroda, historie, život. Praha: Baset, 2006. ISBN 80-7340-091-X.

BUQUOY, von M.. *Kaplitz und Gratzen-Ausstrahlungszentren sozialer Reformen i Zeitalter der Aufklärung. Die Kindermannsche Musterschule in Kaplitz und die Theresianische Volksschulreform*. In: Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltsch. Der südböhmische Heimatkreis Kaplitz-Gratzen-Hohenfurth. Band 1. München: Passavia Druckerei GmbH, 1986.

BUQUOY, von M.. *Die Armen auf dem Lande im späten 18. und frühen 19. Jahrhundert*. In: Bohemia, Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder. Band 26, Heft 1. München: Verlag, 1985a.

BUQUOY, Margarete. *Das Buquoysche Armeininstitut – Herzstück einer bahnbrechenden Sozialreform*. In: Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesiens, Festschrift zu zweiten Säkularfeier des Bistums Budweis 1785-1985. Band VII. Königstein/Taunus: 1985b.

BUQUOY, von M.. *Das Buquoysche Armeninstitut, Vorläufer der staatlichen fürsorge*. In: Zeitschrift für Ostforschung, Länder und Völker im östlichen Mitteleuropa. Heft 2. Marburg/Lahn: Verlag, 1982.

BUQUOY, Margarete. *Hrabě Jan Buquoy. Sociální reformátor doby osvícenství*. Vlastním nákladem, Feldkirchen-Westerham, 2004.

BUQUOY, von M.. *Dvě stě let od vysvěcení kostela Panny Marie Dobré rady v Pohoří na Šumavě*. In: MAREŠ, J. (ed.) Kohoutí kříž. Šumavské ozvěny. [online]. © Jihočeská vědecká knihovna 2001-2013, [cit. 2012-08-04]. Dostupné z www: <http://www.kohoutikriz.org/data/w_buquo.php>.

DROBIL, Emanuel. *Kaplice, z dějin obce, kostela a školy*. Nákladem Národní jednoty pošumavské v Kaplici, 1938.

FRAIS, Josef. *Reformy Marie Terezie a Josefa II. (nejen v českých a moravských zemích)*. Praha: Akcent, 2005. ISBN 80-7268-337-3.

FRÖHLICH, J., LNĚNIČKOVÁ, J.. *Sklářství*. In: Novohradské hory a Novohradské podhůří- příroda, historie, život. Praha: Baset, 2006. ISBN 80-7340-091-X.

HAJER, Václav. *Kaplický poutník aneb Kaplickem ze všech stran*. Kulturní a informační centrum Kaplice, 2009. ISBN 978-80-254-5453-4.

HANZAL, Josef. *Ferdinand Kindermann von Schulstein*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-366-4.

HAUBELT, Josef. *České osvícenství*. 2. Revidované a rozšířené vydání. Praha: Rodiče, 2004. ISBN 80-86695-53-0.

HOKR, Vladimír. *Příběhy novohradských domů*. NOS, 2007. ISBN 978-80-58033-09-1.

KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha: Sfinx Bohumil Janda, 1929.

KASPER, T., KASPEROVÁ, D.. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2429-4.

KOBLASA, Pavel. *Buquoyové, stručné dějiny rodu*. Č. Budějovice: Veduta, 2002. ISBN 80-903040-1-X.

MAREŠ, Jan. *Ferdinand Kindermann von Schulstein. Zpráva o venkovské škole v Kaplici v Čechách*. In: Kohoutí kříž. Šumavské ozvěny. [online]. ©Jihočeská vědecká knihovna 2001-2013, [cit. 2012-10-15]. Dostupné z www: <http://www.kohoutikriz.org/data/w_kinde.php>.

MRZENA, Jan. *Počátky povinného všeobecně vzdělávacího školství v jižních Čechách*. SPN Praha: Pedagogická fakulta České Budějovice, 1980.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

SEIBT, K. H.: *Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staates, Praha 1771*. In: JÄGER, G. (ed.) Goethezeitportal. [online]. ©2002-2013, [cit. 2012-07-019]. Dostupné z www: <http://www.goethezeitportal.de/fileadmin/PDF/db/werke/seibt_erziehung.pdf>.

STEJSKAL, Aleš. *Archivy*. In: Novohradské hory a Novohradské podhůří- příroda, historie, život. Praha: Baset, 2006. ISBN 80-7340-091-X.

ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů*. Nákladem musea Království českého, 1913.

ŠTVERÁK, V., MRZENA, J.. *Felbiger a Kindermann, reformátoři lidového školství*. SNP, 1986.

VLAČIHOVÁ, Miroslava. *Sklářství*. In: Po stopách společné historie. Auf Spuren der gemeinsamen Geschichte. [online]. [cit. 2012-09-20]. Dostupné z www: <<http://www.spolecnahistorie.eu/cz-panel6.html>>.

WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. Praha: Nakladatelství Jelinek, 1945.

ZEIL, Liane. *Unbekannte Briefe F. Kindermanns an H. T. Kurz über seine schulreformatatorischen Bestrebungen in Böhmen in der siebziger Jahren des 18. Jahrhunderts*. In: Ost und West in der Geschichte des Denkens und kulturellen Beziehungen, Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag. Berlin, 1966.

PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 - Dopis F. Kindermanna novohradskému správci Franzi Spatziererovi z roku 1773, v překladu.

Příloha 2 - Prosba o podporu a přijetí do ÚCH z r. 1783

Příloha 3 - Popisy chudých z r. 1783

Příloha 4 – Kindermannova škola na Farském náměstí v Kaplici

Příloha 5 – Anketní dotazník

PŘÍLOHA 1

Dopis F. Kindermanna novohradskému správci panství Franzi Spatziererovi z r. 1773

Vysoce vznešený pane vrchní řediteli, velectihodný pane,

Před rokem jsem měl tu čest Vaší vznešenosti při jisté příležitosti oznámit, že jsem se svými poddanými dospěl k narovnání. Prosili mne totiž ihned při nástupu zdejšího benefícia, abych choval tažný dobytek sám, neboť by své povinnosti raději plnili v penězích. Podlehl jsem jejich neustálým prosbám a opatřil jsem si čtyři voly a k nim pacholka. Poddaní se zavázali, že mi budou na jeho mzdu a výživu čtyř volů platit ročně i s úroky 58 zlatých a jinak že budou všechny polní práce vykonávat bez nějaké výjimky. Protože jsem ale s tím vším nemohl dobře souhlasit, svolili nakonec, že mi bezplatně vymlátí obilí, jestliže jim dám na výpomoc jednoho mlatce. Pak ovšem zase tvrdili, že sice mají mlatce, ale žádný potřebný potah.

Toto vše proběhlo za přítomnosti a za účinné pomoci zdejšího pana poštmistra, na jehož radu se obě strany nakonec dohodly. Když ovšem nadešel čas mláčení, poddaní se zdráhali nastoupit do práce. Donuceni rozkazem vrchnosti i písaře zdejšího pivovaru uznali svou povinnost a před zmíněným panem poštmistrem za mé nepřítomnosti se uvolili k tomu, že mi zaplatí z každého domu 1 tolar nebo 2 zlaté, pokud s tím budu svolný. Za první půlrok mi odevzdali 28 zlatých 50 krejcarů, za druhý půlrok ani za mláčení mi nechtějí dát nic. Vymyslili si záminku, že prý u mne musili robotovat více, než tomu bylo u zesnulého pana faráře, kterému také platili jenom 58 zlatých ročně.

Avšak já jsem jim řekl již předem, že s tím, co odevzdávali mému předchůdci, bych nemohl být spokojen, neboť nejsem povinen přistupovat na to, co s nimi dohodl za svého života on. Trval jsem na tom, že budou polní práce vykonávat podle mého příkazu a že vůbec budou plnit i všechny další povinnosti, kterými byli již předtím zavázáni vůči své pozemkové vrchnosti. Avšak moji milí poddaní si najednou vzpomněli, že budou tedy raději platit než robotovat. I když neměli nic napracováno, byli svolní po zaplacení daní pouze tři dny vyvážet a zaorávat hnuj. Přitom práci jednoho dne nebyli schopni vykonat ani za tři dny. Je ovšem jasné, že odvozu hnoje pošlou dvanáctiletého hochu s jedním vozem, pak je samozřejmě potřeba více pracovníků. Moji voli proto museli být zapraženi po celý rok a orali až do vánoc, takže jenom jejich krmení a plat pacholka mě přišly v minulém roce na hodně přes 100 zlatých...

Protože poddaní odmítají nyní platit i to, co bylo pevně dohodnuto, žádám co nejpokorněji Vysoký hraběcí vrchnostenský úřad, aby pohnal dlužníky k vyrovnání jejich povinností, aby tak byla i v tomto případě zjednána spravedlnost. Jestliže by se pak snad ani potom nechtěli podrobit příkazu Vysokého hraběcího vrchnostenského úřadu, mám již celou věc připravenou k předložení c.k. krajskému úřadu.

Abych ale do budoucna si mohl být jist před jejich věčným odmítáním a planými výmluvami, prosím ve vší slušnosti o vyslání vrchnostenské komise, která by laskavě prozkoumala, zda poddaní jsou, či nejsou schopni plnit své robotní povinnosti. Především ale žádám o projednání celé záležitosti zejména z toho důvodu, že poddaní již předem tvrdí, že své povinnosti nebudou moci v budoucnu vykonávat vůbec. Pokud by to Vaše urozenost shledala správným, pak bych si na stejnou dobu vyžádal i účast komise z krajského úřadu. Za veškerou potažnou robotu vedle pěší roboty v době žní, jsem totiž zamýšlel brát 90 zlatých ročně. Byl jsem rozhodnut držet si 6 volů, 2 koně, 2 pacholky a 2 hochy. Jejich plat by mě přišel na téměř 300 zlatých a na každého z nich by přišlo odevzdávat týdně nepatrnou částku. Poddaní ale přesto vše odmítli s tím, že nebudou ani robotovat, ani tyto peníze platit.

Kdyby se ovšem pochopitelně nebyli celou zimu líně povalovali, tak by si mohli peníze na robotu vydělat za pouhé dva měsíce jinak. Moji volí musili skoro každý týden vyšlapat nejvyšší vrch v kraji, proč by teď nemohli jejich volí tahat náklad po dobré silnici. Jsem rozhodnut už nebrat žádné ohledy. Poddaní v Rakousku musí robotovat dokonce dva dny v týdnu, v Blansku se platí panu faráři ročně 16 zlatých, oře se mu a k tomu se mu vozí po tři dny hnůj. V době žní mu poddaní musí také sklízet obilí, na jiných místech svážejí i dřevo, vozí palivo a vykonávají vůbec takové povinnosti, o kterých se mým poddaným ani nezdá.

A tak protože ti moji zlořečení poddaní jsou tak nekonečně leniví a k tomu i zarytě tvrdošíjní a naprosto nevděční, zamýšlím své tažné voly prodat a zároveň si dovoluji zopakovat svou nejponížnější prosbu, aby totiž Vysoký vrchnostenský úřad celou věc ještě jednou laskavě přezkoumal a aby mé poddané, pokud jsou schopni roboty, k jejich povinnostem s veškerou rozhodností přidržel.

Zůstávám Vám oddaný

Ferdinand Kindermann

Kaplice 19. února 1773

PŘÍLOHA 2

^{John. Carision}
Eccellenz

Sehr wohlgebohrner!
Fürstl. Graf!

Die Taub, die Raben nährt, wird Menschen
nicht verstoßen.

Wer groß im Kleiner ist, wird größer seyn
im Großen.

Sie auf dem Tod eingewandter Krankheit, faltet einen
zitternden Zunder für die Seelensalgebrennen, greife
auf, und flage die ihm nimm die Trauer der Menschen
Lied in einer traurigen Situation, alle
Lichter können manchen Laufen zu setzen, die ihm
die auf der Seelensalgebrennen vorragt sein finden
ist gewiss, dann der Mann, ist der Mensch ein
Todes. O! Singen die Seelensalgebrennen! Gott! was die
die ihm eine seltsame Zeit vorzuzugewinnen! Wie! ich
habe die Seelensalgebrennen, die die Seelensalgebrennen
das Seelensalgebrennen sind. Womit in die Seelensalgebrennen
abnung haben

John. Eccellenz, Geo. Seelensalgebrennen

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV
379 11 TŘEBOŇ

Unterschied
P. J. Seelensalgebrennen

PŘÍLOHA 3

Opisní listy

Nro. des Hauses	Name des Wirths, bey dem sich der Arme aufhält	Name des Armen	Lebensjahre		Hat Kinder				Beschreib- und Bemerkung des Zustandes dieses Armen, und in wie weit er sich etwas verdienen kann.
			männlicher	weiblicher	männl. Geschlechts		weibl. Geschlechts		
					erw. gere	uners. zoge. ne	erw. gere	uners. zoge. ne	
4	N. K. ... Opis...	... Opis...	-	58	i	-	-	-	...
4	...	... Opis...	-	44	-	-	-	-	...
4	...	... Opis...	-	44	-	-	-	-	...
5	... Opis...	... Opis...	83	-	i	-	2	-	...
4	... Opis...	... Opis...	-	84	i	-	-	-	...
21	... Opis...	... Opis...	-	89	i	-	2	-	...
21	... Opis...	... Opis...	-	88	-	i	-	-	...
30	... Opis...	... Opis...	-	84	i	-	-	-	...
33	... Opis...	... Opis...	-	44	-	-	-	-	...

Bemerkung, woher er dermalen seinen Lebensunterhalt ganz oder zum Theil überkömmt.	Geniesset die Herberg			Wäre also zu versorgen mit		
	gegen Verablung	aus Dies bündelicheit des Hausinhab.	aus christl. Liebe	der ganzen	halben	viertel
		Portion				
<i>Handwritten note</i>						
<i>Handwritten note</i>	1				1	
<i>Handwritten note</i>	1				1	
<i>Handwritten note</i>	1					
<i>Handwritten note</i>	1			1		
<i>Handwritten note</i>	1			1		
<i>Handwritten note</i>	1			1		
<i>Handwritten note</i>	1			1		
<i>Handwritten note</i>	1			1		
<i>Handwritten note</i>	1			1		
<i>Handwritten note</i>	1			1		

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV
379 11 TŘEBOŇ

13

Popisy chudých z r. 1783, SOA Třeboň BA sign. 249.122 [07] kart. č. 162, 163, 164, 165

PŘÍLOHA 4

Škola v Kaplici *Repro Obecní kronika Kaplice 1906-1931, s. 57, SOkA Český Krumlov (SOA v Třeboni - digitální archiv)* dostupné na [www: <http://www.digi.ceskearchivy.cz/cs/613/36>](http://www.digi.ceskearchivy.cz/cs/613/36).

Škola v Kaplici *Repro Obecní kronika Kaplice 1906-1931, s. 58, SOkA Český Krumlov (SOA v Třeboni - digitální archiv)* dostupné na [www: <http://www.digi.ceskearchivy.cz/cs/613/37>](http://www.digi.ceskearchivy.cz/cs/613/37).

PŘÍLOHA 5

Vážení respondenti.

Právě Vám byl předložen dotazník, jehož cílem je ověření Vaší povědomosti o významných historických událostech v českých dějinách, které ovlivnily dnešní podobu školství a sociální péče. Vaše odpovědi se stanou předmětem ankety k bakalářské práci. Dotazník je naprosto anonymní, proto Vás prosím o pravdivé údaje.

Prosím Vás tímto o cca 5 minut Vašeho času k zodpovězení následujících 11 otázek.

1. Pohlaví:

- Muž
- Žena

2. Věk:

3. Nejvyšší dosažené vzdělání: (taktéž momentálně studuji- uveďte obor)

- ZŠ
- SO bez maturity
- SŠ s maturitou
- VOŠ, VŠ

4. Vaše bydliště:

- Kaplice a okolí
- Nové Hrady a okolí
- Jiné místo v Jihočeském kraji
- Jiný region (uveďte který)

5. Studujete/studovali jste, či vykonáváte/vykonávali jste profesi v sociálním, nebo pedagogickém oboru? (pokud ano, upřesněte obor):

- ANO
- NE

6. **Má podle Vás vzdělání vliv na kvalitu života?**
- ANO
 - NE
7. **Jak vnímáte praktické předměty na ZŠ- dílny, vaření, pěstičství...**
- Jsou zbytečné
 - Mají své opodstatnění (uveďte jaké).....
8. **Věděli jste, že zavedení praktických předmětů na českých školách souvisí s osobností kaplického faráře z druhé poloviny 18. století, Ferdinandem Kindermannem?**
- ANO
 - NE
9. **Podpora v nezaměstnanosti, sociální dávky, důchodové renty... Věděli jste, že kořeny tohoto systému zabezpečení obyvatel v ČR vycházejí z novohradského panství hraběte Jana Nepomuka Buquoye?**
- ANO
 - NE
10. **Vnímáte charitativní činnost obecně jako potřebnou?**
- ANO
 - NE
11. **Přispěli jste někdy na charitu?**
- ANO
 - NE

Velice Vám děkuji za Váš čas a cenné údaje.

Kateřina Šicnerová, studentka PF JU v Č. Budějovicích, obor Sociální pedagogika.